

Fig. 1. Kirken set fra sydvest med 'udekirken' i forgrunden (s. 2068). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the south west with the 'outdoor church' in the foreground.*

KIRKEBY KIRKE

SUNDS HERRED

Kirken omtales indirekte 1348, da dens præst, »Petri (Peder) in Kirkæby«, sammen med syv andre præster beseglede et brev.¹ Selve kirken er tidligst nævnt 1425, da præsten Johannes Clemensen (»rectoris ecclesie Kirkeby«) var medbesegler af et brev,² og 1467–77 optræder Hans Lauritzen, 'præst i Kirkeby', flere gange.³

I årene o. 1500 ejede kirken et stykke jord, 'Korsjord', som havde tilhørt den i mere end 100 år, samt engene 'Præstholt' og 'Præsteeng'.⁴ Kirkens bidrag til landehjælpen 1524–26 udgjorde 15 mark,⁵ hvilket svarede til Ollerup og Stenstrups bidrag (s. 2005 og 2115), men var en tredjedel større end Lundes (s. 2187).

1647 ansøgte Falk Gøye til Hvidkilde om at få *patronatsret* til bl.a. Kirkeby. Herimod protesterede dog Eiler Høeg, der var ejer af herregården Nielstrup i hovedsognet Ollerup,⁶ og sagen synes ikke at være kommet videre. 1679 blev ejendoms- og patronatsretten tilskødet admiral Niels Juel til Valdemars Slot (der samtidig fik tilsvarende rettigheder til Stenstrup og Lunde (s. 2115 og 2187);⁷ han overdrog dog kort efter rettighederne til sin svigersøn, Niels Krag til Egeskov.⁸ Kirken fulgte derpå Egeskovs ejere, indtil den 1919 overgik til *selveje*.⁹

Anneksforhold. 1541 blev Kirkeby og annekset Lunde annekteret til Skt. Nikolaj Kirke i Svendborg (jf. s. 77

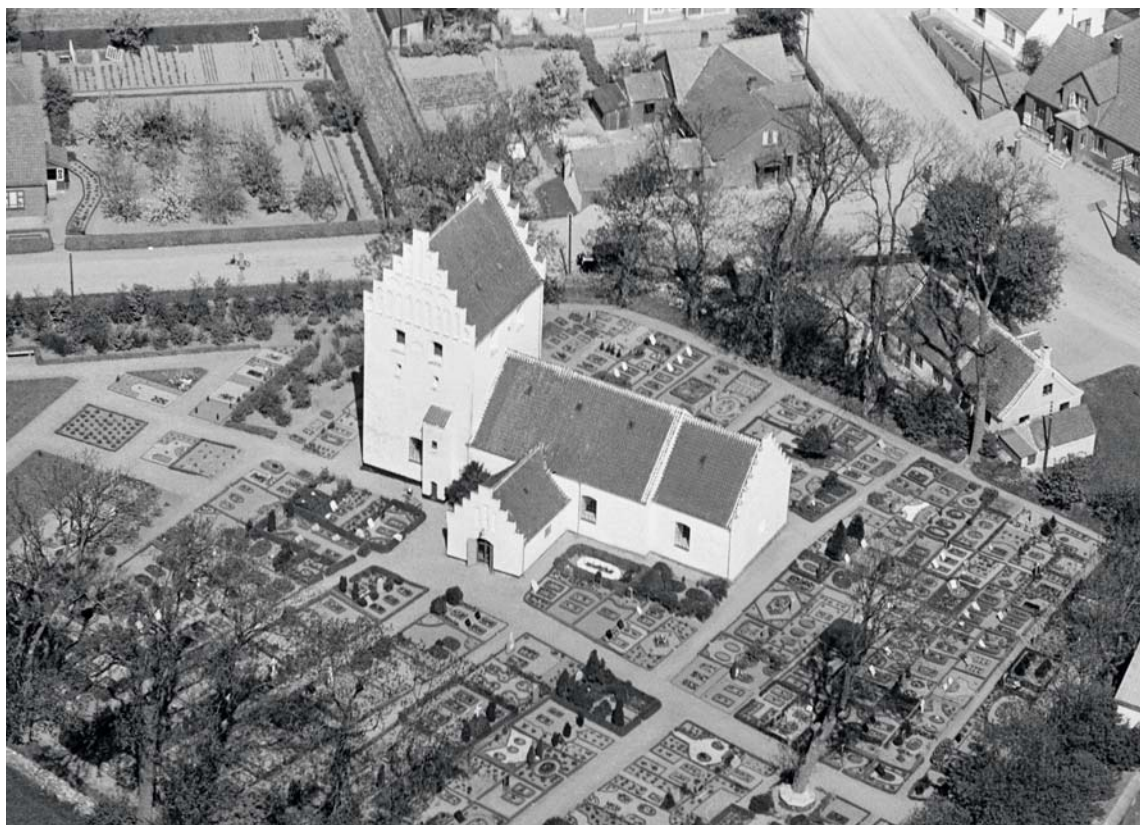

Fig. 2. Luftfoto af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen Luftfoto 1939. I KB. – Aerial photo of the church seen from the south east.

og 2187); de to sogne skulle betjenes af en kapellan.¹⁰ Anneksforholdet varede dog muligvis kun til 1554, hvor præsten ved Skt. Nikolaj anmodede om at få en del af kongetienden, fordi anneksognene var små 'og havde slet intet at avle på'.¹¹ 1589 og i 1630'erne omtales Lunde som anneks til Kirkeby.¹² Indtil 1594 modtog præsten ved Skt. Nikolaj årligt syv daler og to pund korn af præsten i Kirkeby og Lunde, men da sognene var 'meget ringe' og desuden 'dagligt med stor besværing holder gæsteri og bor på en alfarvej', blev han i stedet tilskødet kronens part af Kirkebys korntiende.¹³ 1644 blev Kirkeby anneks til Ollerup (s. 2006), mens Lunde lagdes til Stenstrup (s. 2116).¹⁴

Præste- og sogneforhold m.m. I sognet var herredsting for Sunds og, fra 1686, Gudme herreder.¹⁵ O. 1631-35 talte sognet hen ved 240 kommunikanter.¹⁶ Til vin og brød skulle kirken have et pund byg af en bonde, som dog aldrig leverede det, før han blev stævnet.¹⁶

Efter Karl Gustav-krigene var kirken i 1660'erne i dårlig stand, og der gennemførtes omfattende reparationer (jf. s. 2075).¹⁷ 1720 nævnes, at beboerne i den tidligere $\ddot{t}$ kirkelade havde benyttet våbenhuset til opbevaring og tærskning af korn samt 'svineleje' (jf. s.

2068); endvidere var der hul forneden på døren, så dyr kunne gå ind i kirken.¹⁸

Sagn m.m. 1625 hævdedes det, at kirken var den ældste i herredet.¹⁹ 1707 berettede sognepræst Laurits Jacobsen Achthon endda, at den skulle være 'den ældste af alle landsbykirker på Fyn', og at landsbyen havde sit navn deraf, samt at der 'fordum' skulle være holdt lands-ting i kirken.²⁰ Endelig anførte *Danske Atlas* 1774, at kirken mentes at være 'en af de ældste i landet'.¹⁵

Præsten hr. Jesper kunne se, hvornår nogen i sognet skulle dø. Engang forudså han en herremands død 14 dage senere. Man sagde, at han fik sin viden fra kirkelammet, dvs. genfærdet af et lam, der var blevet levende begravet ved kirkens opførelse, og som gik igen og varslede død.²¹ En tigger, der fik lov at overnatte på en gård i sognet, opdagede, at folkene havde glemt at lukke et af deres lam ind. Da folkene så efter, var der intet lam, og da tiggeren døde samme nat, vidste de, at det var kirkelammet, han havde set.²²

Til klokkerne er knyttet flere sagn. 1625 berettede sognepræsten, at der i gamle dage var nedsat tre klokker ved en å vest for kirken, hvorefter stedet kaldtes »Klocke Maae«. ¹⁹ En variation af sagnet, meddelt 1707,

fortæller, at to klokker ringede af sig selv i 24 timer, hvorefter de fløj ud af tårnet og sank ned i en eng, der derefter kaldtes Klokkeengen. Ifølge sognepræsten var hullerne i engen endnu synlige.²³ *Danske Atlas* oplyser dog, at man 1769 forgæves havde gravet i engen og konstateret, at det 'var en legende og tradition'.¹⁵

En tredje version af sagnet lyder, at en klokke ringede af sig selv i tre døgn, før den fløj ud af det ene glæmhul, så muren revnede. Klokken sang et vers: »Ding dang, klokken sank, kobber og bly kom heri, sølv og messing gemte hr. Essing« og sank i en mose. Da man prøvede at grave den op, sank den så dybt, at den aldrig mere vil komme frem. På stedet voksede et elletræ op.²⁴

Arkæologiske udgravninger. Inden opførelsen af menighedshuset blev 2007 udgravet to huse fra ældre middelalder. Ligeledes er samme år omtrent 300 m vest for kirkegården udgravet et velbevaret hus fra 1100-tallet.²⁵ Øvrig ældre middelalderlig bebyggelse omkring kirken kendes ikke.

Kirkeby ligger vestligt i sognet omgivet af det bakkede marklandskab. Indtil begyndelsen af 1900-tallet lå kirken alene (jf. fig. 3), men siden er den moderne landsby opstået omkring den (jf. ovf.).

Kirken er omgivet af en omtrent trapezformet kirkegård. Den var i begyndelsen af 1800-tallet næsten kvadratisk (jf. fig. 3), hvilket kan repræsentere den middelalderlige form. 1902 blev den udvidet ca. 20 m mod øst, da *†*kirkeladen var blevet revet ned (jf. ndf.).²⁶ 1935–36 blev den udvidet mod vest, hvorved den fik sin nuværende, uregelmæssige form.²⁷ 1973 blev der indkøbt et jordstykke syd for kirkegården til dens fremtidige udvidelse.²⁸ Udvidelsen blev aldrig realiseret, og 2008 blev der opført et menighedshus og 2016 indviet en 'udekirke' på området (jf. s. 2067–68).²⁹ 1995 blev området nord for kirkegården ved Assensvej opkøbt og forskønnet.³⁰

Hegn. Kirkegården er omkranset af et kampestensdige.³¹ Digerne mod øst og vest blev sat ved udvidelserne i første halvdel af 1900-tallet, mens de øvrige har ældre hævde. 1940 trængte det nordlige dige til at blive rettet op og 1959 ligeledes digerne mod syd og sydvest.²⁶ I 1970'erne repareredes store dele af diget.³² 1995 blev det nordlige dige omsat.³⁰

†Hegn. Allerede 1589 beskrev biskop Jacob Madsen, at diget var af kampesten belagt med teglsten.³³ 1720 var digerne falddefærdige, og først 1815 blev 'ringmuren' nævnt igen; den var i god

stand.³⁴ I forbindelse med udvidelsen mod vest 1935–36 må det ældre vestre *†*dige være blevet fjernet (jf. ndf.).

Der er tre *indgange* til kirkegården mod henholdsvis øst, nord og nordvest. De har alle en køreport på granitpiller af forskellig form: to støbejernsfløje fra 1800-tallet mod nord, og fra 1979 stammer to smedejernsfløje mod nordvest og to hvidmalede træremme-fløje mod øst. Sidstnævnte vender ud mod kirkens *parkeringsplads*, anlagt o. 1975.³⁵ Porten mod nord har formentlig tidligere været kirkegårdens hovedindgang. Derudover er der mod sydøst en stensat rampe til menighedshuset (jf. ndf.) og mod sydvest en åbning i stendiget ud til en *materialplads* fra 2011.³⁰

†Indgange. 1720 manglede lågerne, så kvæg og andre dyr gik frit rundt på kirkegården.¹⁸ O. 1830 var der en mulig muret hovedindgang, som havde piller med tag over.³⁶ Inden udvidelsen mod vest 1935–36 var der en låge i det vestre *†*dige.²⁶ 1973 blev der i forbindelse med omsætning af det søndre dige lavet en adgang uden port til det ny erhvervede areal (jf. ovf.).³⁷

Bygninger på og ved kirkegården. I kirkegårdens sydøstlige hjørne står et hvidkalket, grundmuret kapel fra 1964 med tilbygget *graverhus* fra 1989.²⁸

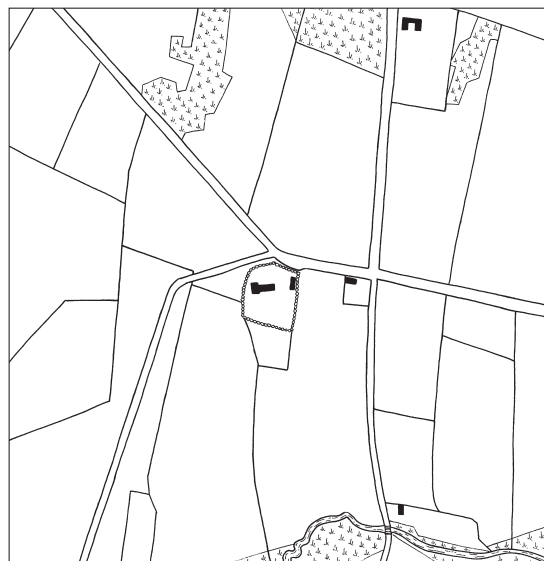

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Mathias Nicolai Bondesen 1817. Tegnet af Freerk Oldenburger 2018. – Cadastral map.

Syd herfor uden for gærdet er det ligeledes grundmurede og hvidkalkede *menighedshus* opført 2008 ved arkitekt Kaj Munk.³⁸

†*Bygninger på og ved kirkegården*. En senmiddelalderlig †*kirkelade* lå i forbindelse med det østre dige (jf. fig. 3–4); den blev nedrevet 1897.²⁶ Den stråtede lade var bygget af kamp, og flere profilerede sokkelsten var genanvendt i murene.³⁹ 1589 var den i god stand.³³ 1720 var den beboet af en rytter Berntsen og hustru, som angiveligt solgte brændevin og øl fra den og i øvrigt lod deres dyr gå på kirkegården og tærskede og opbevarede deres korn i våbenhuset.¹⁸ 1858 boede kirkeværgen i bygningen,⁴⁰ men 1896 var den ubeboet og et ‘vansyn’; den blev revet ned året efter.⁴¹

Flere bygninger har ligget i tilknytning til kirkegården. Et grundmuret †*kapel* på samme sted som det nuværende blev nedrevet 1964, men var velholdt i første halvdel af 1900-tallet.⁴² Også et †*nødtørftshus* med ukendt placering omtales som velholdt. Et †*spøjtehus* (jf. fig. 2 og 4) og †*kulskur* stod o. 1940 ved det nordlige dige (jf. ovf.).²⁶ En træbygget †*materialbygning og -plads* fra begyndelsen af 1980’erne lå syd for kapellet uden for kirkegården; begge blev fjernet 2008 ved opførelsen af menighedshuset (jf. ovf.).⁴³

Beplantning. Kirkegården er beplantet med forskellige mindre træer og buske, og mod vest står flere høje lindetræer formentlig fra udvidelsen 1935–36 (jf. ovf.).

†*Beplantning*. 1589 var kirkegården beplantet med træer.³³ I forbindelse med kirkegårdens regulering og forskønnelse 1820 blev der på foranstaltning af kirkeejeren Preben Bille-Brahe plantet kastanje- og nåletræer.⁴⁴ Årene efter var den velholdt.⁴⁴ Ved udvidelsen mod øst 1902 blev der plantet kastanjetræer og tjørn, og 1905 skulle der plantes syrener og ask omkring udvidelsen.²⁶ I første halvdel af 1900-tallet var kirkegården helt omkranset af høje træer (jf. fig. 2), og den omtales ofte som velholdt.²⁶ 1954 blev flere af dem fældet, og kirkegården blev reguleret.²⁶ Ligeledes blev der 1961 fældet træer langs kirkegårdens østside.⁴⁵ I forbindelse med en regulering 1979–80 blev den tilplantet på ny.⁴⁵

På græsarealet syd for kirkegården er et *udendørs kirkerum* indviet 2016 omkranset af mispeltræer. I vestenden står et alterbord og -tavle i grønt og blå glas efter idé af Tage Østbjerg udført af kunstnerne Ivan Boytler og Lars Thykjær (jf. fig. 1) samt flere kampesten. På alterbordspladen står skrevet et skriftsted (Præd. 3,1–8).⁴⁶

Fig. 4. Kirken set fra nordøst med stråtekt †*kirkelade* (s. 2068) og †*spøjtehus* (s. 2068). Foto før 1897. Affotografering i Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv. – *The church seen from the north east with thatched †church barn and †engine house, before 1897.*

Fig. 5. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the south.*

BYGNING

Den romanske kirke består af kor og bredere skib i rå og tilhugget granit. I senmiddelalderen blev der tilføjet et våbenhus mod syd og et tårn mod vest; skib og tårn blev efterfølgende overhvalvet. Koret blev formentlig først overhvalvet i første halvdel af 1800-tallet i forbindelse med flere større istandsættelser. 1891-92 blev kirken istandsat og tårnets overdel revet ned og rekonstrueret. 1924 blev der bygget et sakristi på korets nordside. Kirken har en let orientering mod nord.

Den romanske kirkes *grundplan* har kvadratisk kor og bredere, rektangulært skib, som er ca. 50 cm smallere i øst end i vest. Det var en lille, lav kirke, hvor korets og skibets mure kun var henholdsvis ca. 3,5 og 4 m høje, inden murene i første halvdel af 1800-tallet blev kraftigt forhøjet (s. 2079).

Materiale og teknik. Kirkens kasse-mure står på en profileret *dobbeltsokke* med karnis over skråkant, som omkranser hele kirken (fig. 9).⁴⁷ Facaderne er af kampesten og tilhugne granitkvadre; sidstnævnte er lagt nederst i murværket og i hjørne-

kæderne (jf. fig. 12). Bagmurene er i rå og kløvet kamp.

Døre. Det romanske skib har nær vestenden to døre over for hinanden. Syddøren, der stadig er i brug, måler i bredden ca. 120 cm i facaden og ca. 155 cm i bagmuren; højden er ca. 225 cm. Den er rektantet i facaden med kvaderstensvanger og monolitoverligger (fig. 14). I bagmuren har den smigede vanger og dækkes af kraftige planker.⁴⁸ Norddøren, der er synlig både i facaden (fig. 11) og bagmuren, er blændet, og var det allerede før 1891-92, hvor tilmuringen blev omsat i røde teglsten i munkestensformat og en genanvendt karnisprofileret sokkelsten (jf. s. 2080).⁴⁹ Døren har samme konstruktion og mål som syddøren.⁵⁰

Vinduer. To romanske, rundbuede og dobbelt-smigede vinduer er bevaret i koret henholdsvis mod øst og mod nord; det nordre er kun synligt i bagmuren (fig. 8).⁵¹ Det østre vindue, som måler ca. 133×99 cm i facaden, har vanger af mindre kvadre og kilestensstik (jf. fig. 12 og 53).⁵²

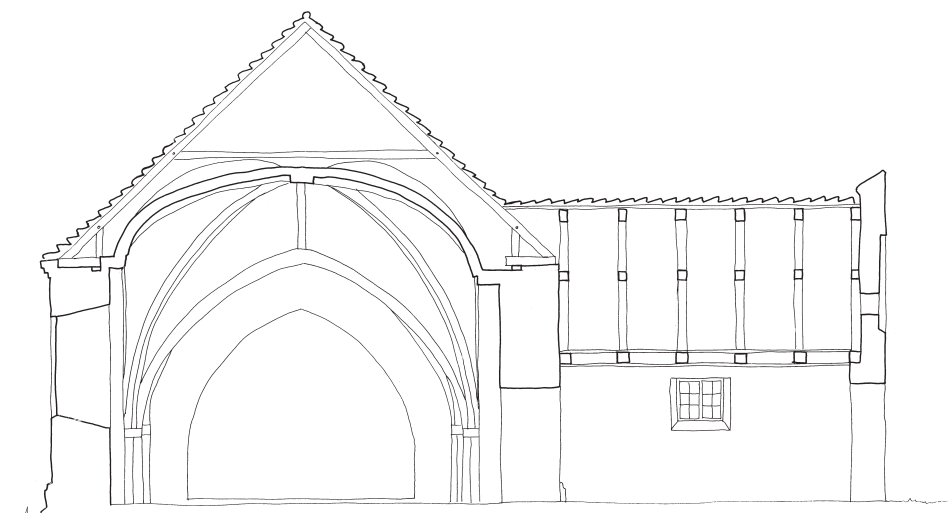

Fig. 6. Tværsnit. 1:150. Målt af J. Vilh. Petersen 1890, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2018. – *Cross-section.*

†*Vinduer.* Indtil indsættelsen af kirkens nuværende vinduer mellem 1862 og 1889 (s. 2079) var der i koret endnu et tilsvarende romansk †vindue mod syd. I skibet var der flere oprindelige †vinduer, som havde samme størrelse som korets og formentlig var placeret som de nuværende.⁵³

Indre. Mellem koret og skibet er en nu spids *korbue*; den er muligvis ombygget ved korhvælvets indsættelse (s. 2079).

Koret og skibet har haft fladt †*træloft*; korets nævnes 1589.³³ Fra skibets tagrum er en indvendig, hvid pudsning synlig (fig. 20). Den strækker sig helt til murkronen, hvor den fortsætter ind bag de senmiddelalderlige hvælvs skjoldbuer.⁵⁴

Taggavle. Korets østre og skibets vestre taggavl er bygget af kampesten i både facade og bagmur (jf. fig. 24), og begge har senere fået tilføjet kamtakker (s. 2072), men de har oprindeligt haft lige

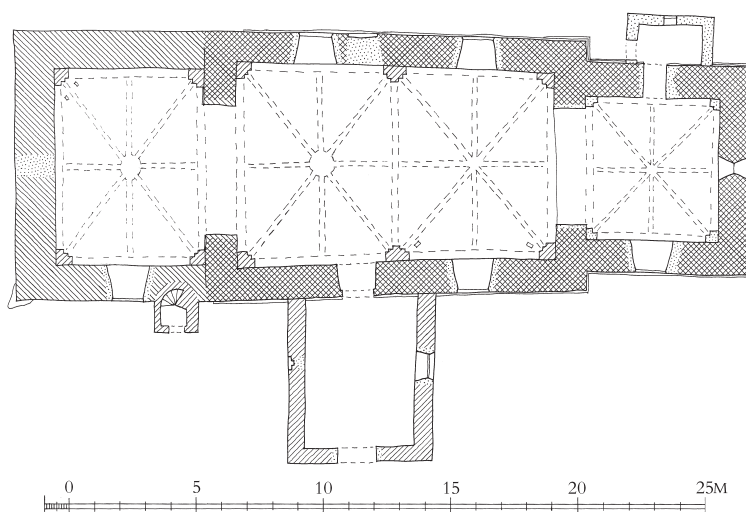

Fig. 7. Grundplan. 1:300. Efter opmåling af Lars Mindedal 1974, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2018. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan.* Key on p. 17.

Fig. 8. Tilmuret romansk vindue i korets nordmur (s. 2069). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bricked-up Romanesque window in north wall of chancel.*

taglinjer. Den østre taggavls bagmur er i nyere tid blevet dækket af et tykt, hvidt pudslag (jf. fig. 24). Skibets vestre gavltrekant er kraftigt nedskåret 1891–92 og indmuret i det rekonstruerede tårns østmur (s. 2080). Samtidig blev skibets østre $\dagger$ tag-gavl erstattet af en ny.

Senmiddelalderlige tilføjelser og ændringer. I senmiddelalderen fik kirken tilføjet et våbenhus mod syd og et tårn mod vest, og der blev opsat hvælv i skibet og tårnet. Den interne kronologi er kun delvist udredt.

Et *våbenhus* på kirkens sydside blev højst sandsynligt opført i senmiddelalderen. Murene af røde teglsten i munkestensformat i munkeskifte er rejst på en sokkel af granitkvadre og afsluttes af falsede gesimser. En fladbuet dør mod syd var

oprindeligt falset med spidsbuet spejl (jf. fig. 13); falsene er hugget bort (jf. s. 2079), men spejlets halvstensstik er synligt over døren. Mod vest er en blændet, falset og rundbuet glug, som kun har en halvstensbred lysning (fig. 15). Et nyere vindue (s. 2079) mod øst har muligvis udslettet en tilsvarende $\dagger$ glug. Gavltrekanten, som i første halvdel

Fig. 9. Den romanske dobbeltsokkel på korets nordøsthjørne (s. 2069). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The Romanesque double footing in the north east corner of the chancel.*

af 1800-tallet har fået tilføjet kamtakker (s. 2079), er dekoreret med tre fladbuede højblændinger (jf. fig. 13). I den midterste blænding er en kvadratisk glug. Indtil 1803 stod en $\dagger$ kalkbænk i våbenhuset.³⁴

Skibets vestre gavltrekant fik inden bygningen af det senmiddelalderlige tårn (jf. ndf.) påmuret mindst ni $\dagger$ kamtakker af teglsten i munkestensformat (fig. 54).⁵⁵ Det er muligt, at også koret og skibets østre gavltrekant fik kamtakker, som blev henholdsvis erstattet og fjernet i første halvdel af 1800-tallet.⁵⁶

Et tårn blev opført mod vest, men overdelen blev 1891-92 nedrevet og rekonstrueret (s. 2080). Den oprindelige opbygning kendes fra en indberetning og opmåling ved kgl. bygningsinspektør J. Vilh. Petersen 1890 (fig. 16a-i). Tårnet har rektangulær grundplan jævnbred med skibet og havde tre stokværk med østmuren hvilende på skibets kamtakke vestgavl (jf. fig. 54). Kun i facadernes nederste halvdel mod syd og nord er

Fig. 10. Syddørens inderside (s. 2069). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Inside of the south door.*

Fig. 11. Norddørens yderside (s. 2069). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Outside of the north door.*

bevaret dele af det oprindelige murværk i kamp og røde teglsten i munkestensformat lagt i munkskifte (jf. fig. 17a-b). Bagmurene var også i rå kamp med munkesten i hjørnerne.⁵⁷ En profileret sokkelkvader fra skibets vestgavl var formentlig genbrugt omvendt på tårnets nordvestlige hjørne (jf. fig. 16c).⁵⁸ Tårnet havde mod vest en fladbuget, dobbeltfalset $\dagger$ dør (jf. fig. 16d), der forsvandt ved genopbygningen. Et nyere vindue (s. 2080) kan have fjernet et ældre $\dagger$ vindue mod syd.⁵⁹

Tårnrummet står i forbindelse med skibet ved en bred, spidsbuget *arkade* brudt gennem det romanske skibs vestgavl og sat i teglsten af munkestensformat (jf. fig. 39). Tårnrummet blev kort efter opførelsen overhvalvet (s. 2074), men kan have haft et $\dagger$ træloft forinden.

Adgangen til de øvre stokværk kan have været ved en udvendig $\dagger$ fritrappe, inden trappehuset på sydsiden blev opført (s. 2074). I mellemstok-

værket var mod nord muligvis en fladbuet luge i et spidsbuet spejl (jf. fig. 16c).⁶⁰ Mellemstokværkets $\dagger$ bjælkelag lå på en afsats i den vestlige mur (jf. fig. 16d); hvorvidt det har haft $\dagger$ trægulv er uvist. I klokkestokværket var to fladbuede, faldede $\dagger$ glamhuller mod hvert verdenshjørne (jf. fig. 16a-c). Imellem glamhullerne mod nord var der formentlig en cirkelblænding (jf. fig. 49).

Tårnets sadeltag har haft $\dagger$ gavle mod syd og nord, men hvor den sydlige gavl kun havde to fladbuede højblændinger, var den nordre gavltrekant etagedelt og prydet af tre rækker blændinger (jf. fig. 16c).⁶¹ Nederst var 11 højblændinger

med trappestik, midterst fire cirkelblændinger og øverst fem højblændinger svarende til de nederste. Hver gavltrekant havde 11 brynede kamtakker belagt med vingeteg.

Skibet fik i senmiddelalderen to fag ottedelte *ribbehvælv*. Hvælvene hviler på falsede piller med skråt forløbende, to skifter høje, retkantede kragbånd. De spidsbuede skjold- og gjordbuer er helstensbrede, mens ribberne er halvstensbrede. Ribberne i det vestlige hvælv mødes i en cirkulær topkive, mens det østlige hvælv ingen topkive har (jf. fig. 18). Kapperne, hvis nederste skifte er fremspringende, er puklede og halvsten-

Fig. 12. Koret set fra øst (s. 2069). Foto Arnold Mikkelsen 2018. — *The chancel seen from the east.*

stykke. Da hvælvene er pudset på oversiden, er kappernes konstruktion ikke synlig.

Tårnrummet er dækket af et tilsvarende otte-delt ribbehvælv, som har piller og buer magen til skibets (jf. ovf. og fig. 19). Det er formentlig opført kort efter tårnets opførelse og samtidig med skibets hvælv (jf. ovf.). Hvælvet har en muligvis nyere, stor og cirkulær topskive.⁶² I skibets østligste hvælv og tårnets hvælvkapper er flere synlige, tilmurede spygatter.

Et muret *trappelus* blev opført på tårnets sydside, og dets yderlige placering i tårnets murværk tyder på, at det er bygget efter tårnets opførelse, muligvis

i forbindelse med opsætningen af tårnhvælvet (jf. ovf.).⁶³ Den øverste tredjedel af huset er ommuret 1891–92 (s. 2080). Murene er i røde teglsten i munkestensformat lagt i munkeskifte. En fladbuet dør leder ind til spindeltrappen, hvis skakt er hugget ind i tårnets murværk. Den nedre del af trappens spindel er hugget bort (jf. fig. 22) og trinene udskiftet med nye teglsten (jf. s. 2080). Trappeløbet er overdækket af trinvis udkragede, vandrette stik af bindere på fladen og oplystes af en retkantet *†*glug i den nu nedrevne øvre del af murværket (jf. fig. 16a). En ny overdør fra 1891–92 har erstattet den oprindelige *†*dør til mellemstokværket (s. 2080).

Fig. 13. Våbenhuset set fra syd (s. 2071). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The porch seen from the south.*

Fig. 15. Tilmuret glug i våbenhusets vestmur (s. 2071). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bricked-up peephole in west wall of porch.*

Eftermiddelalderlige tilføjelser og istandsættelser. Efter Karl Gustav-krigene 1657-60 var kirken i meget dårlig stand, derfor blev der 1662 indkøbt en større mængde tømmer til reparation af kirken. 1664 blev vinduesrammerne, som fjenden havde taget med sig, udskiftet (jf. s. 2083), og tårnets ene side, der var 'nedfaldet', blev repareret. Det samme gjorde våbenhuset.¹⁷ Tårnet blev repareret igen 1675.⁶⁴

1720 var kirken i dårlig stand, og i slutningen af årtiet var den stadig ikke blevet istandsat. Tårnets søndre hjørne var revnet, og en kam langs kirkens tag truede med at falde ud. Desuden var våbenhusdøren itu, så kreaturer kunne gå ind i kirken.¹⁸ 1775 var kirken velholdt, så den må være blevet sat i stand i de mellemliggende år (jf. også s. 2089).⁶⁵

Fig. 14. Syddørens yderside (s. 2069) og våbenhuset indre set mod nord (s. 2071). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Outside of the south door and inside of porch looking north.*

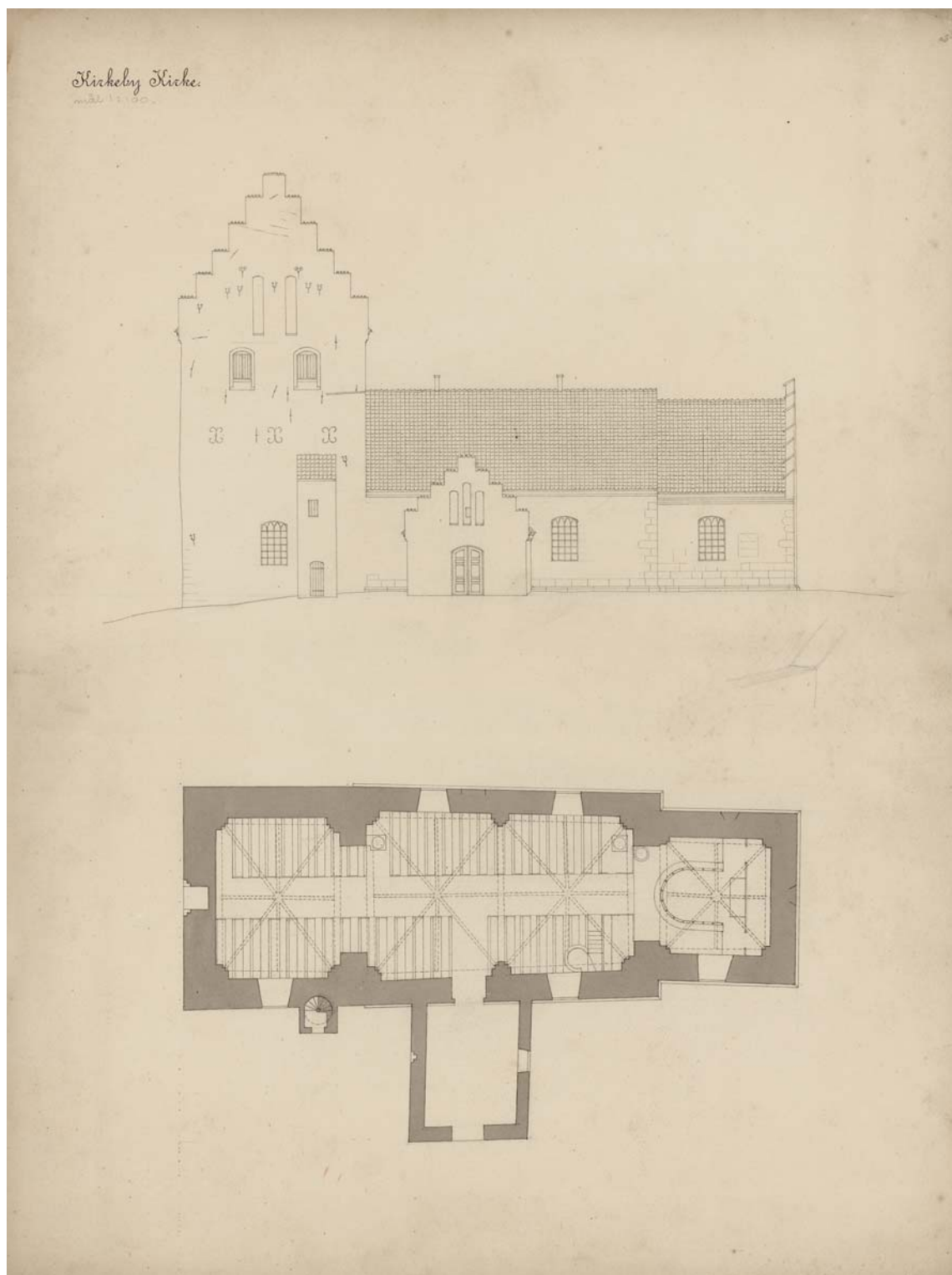

Fig. 16a-b. Opmålinger. 1:300. Målt og tegnet af J. Vilh. Petersen 1890. I NM. a. Opstalt af sydfacade. b. Grundplan.
— a. Elevation of south facade. b. Ground plan.

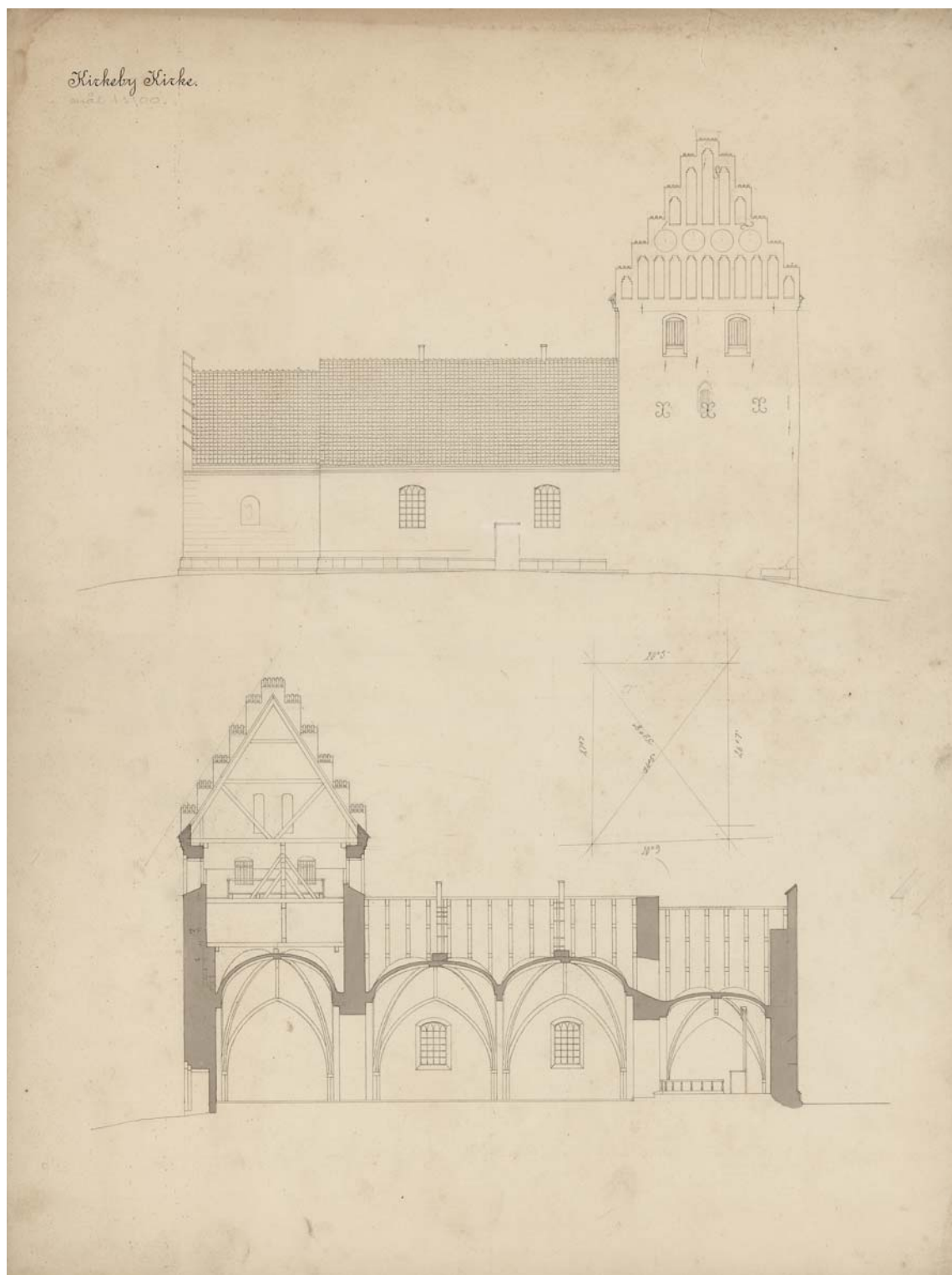

Fig. 16c-d. Opmålinger. 1:300. Målt og tegnet af J. Vilh. Petersen 1890. I NM. c. Opstalt af nordfacade. d. Længdesnit set mod nord. – c. *Elevation of north facade. d. Longitudinal section looking north.*

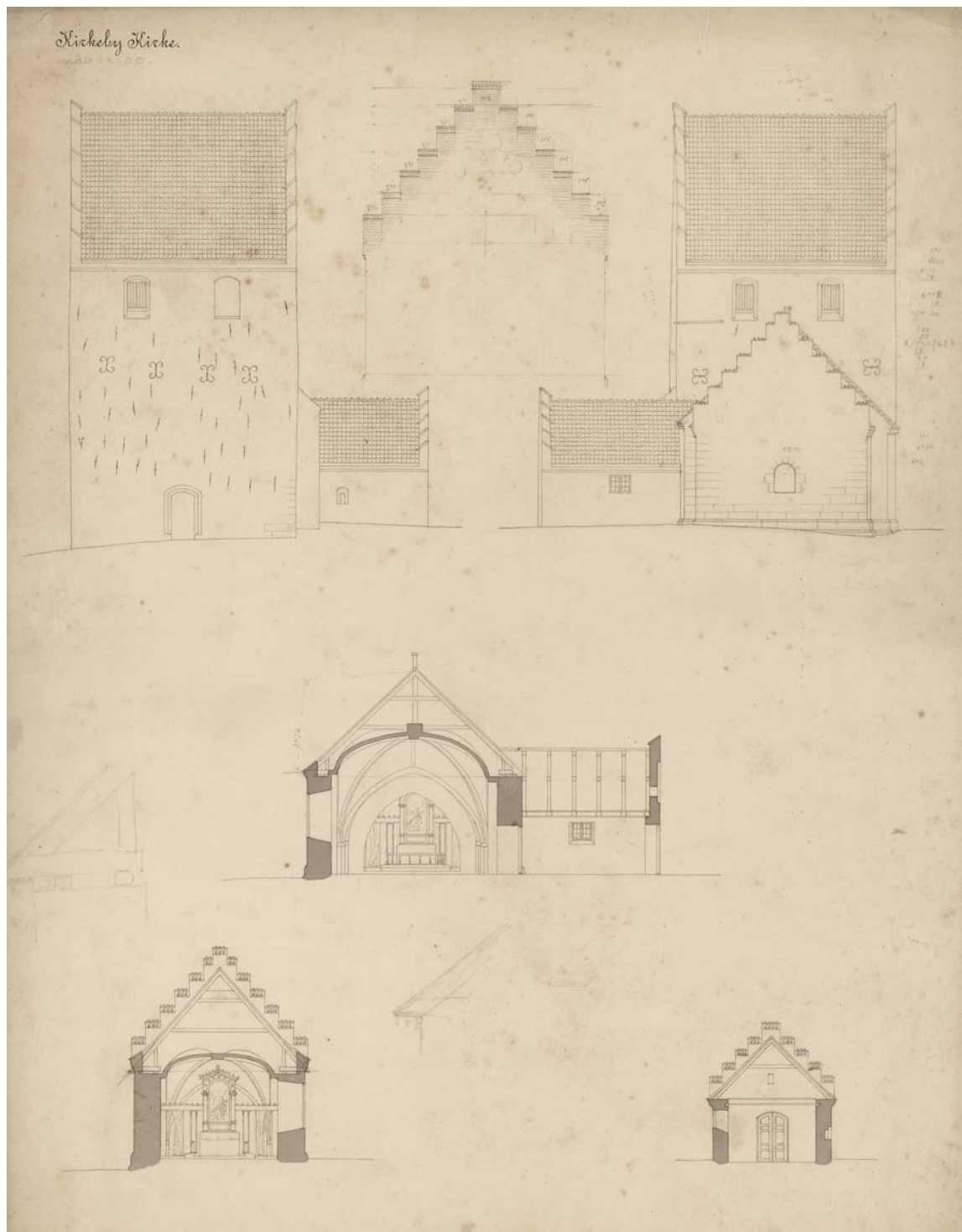

Fig. 16e-i. Opmålinger. 1:300. Målt og tegnet af J.Vilh. Petersen 1890. I NM. e. Opstalt af vestfacade. f. Opstalt af østfacade. g. Tværnsnit af skib og våbenhus set mod øst. h. Tværnsnit af kor set mod øst. i. Tværnsnit af våbenhus set mod syd. — e. Elevation of west facade. f. Elevation of east facade. g. Cross-section of nave looking east. h. Cross-section of chancel and porch looking east. i. Cross-section of porch looking south.

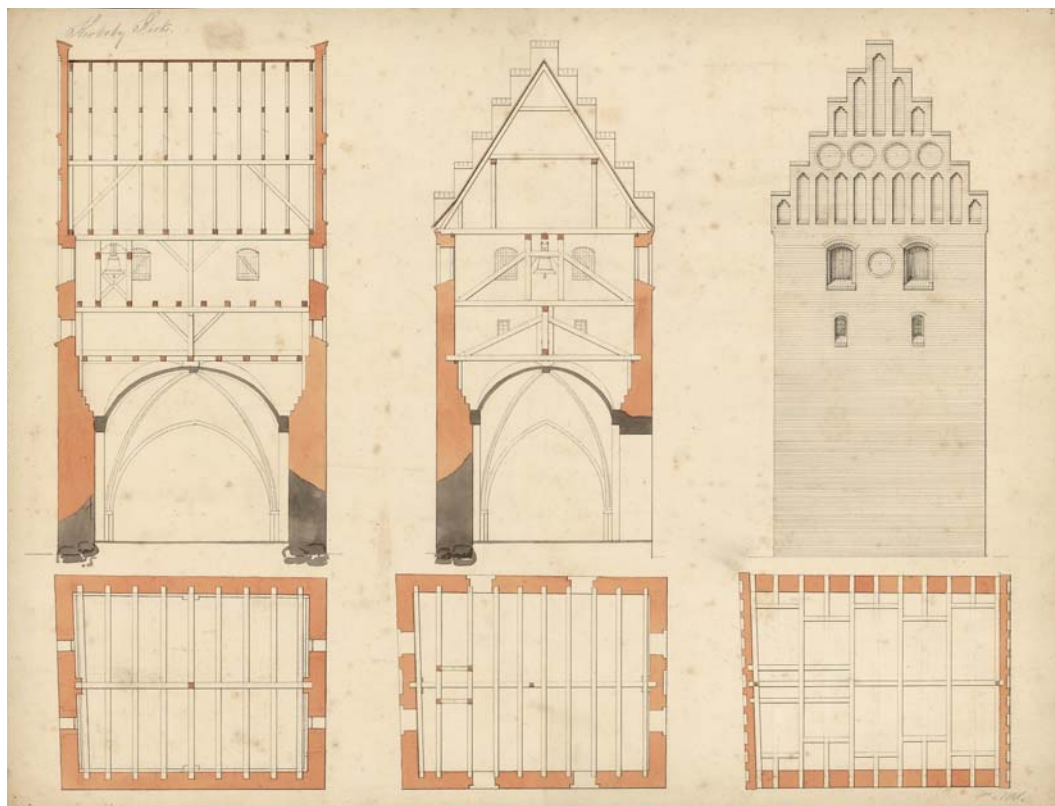

Fig. 17a-f. Ombygning af tårn (s. 2080), bevaret senmiddelalderligt murværk markeret med gråt. 1:300. Tegnet af J. Vilh. Petersen 1890. I NM. a. Snit set mod vest. b. Snit set mod nord. c. Opstalt af sydfacade. d. Plan af mellemstokværk. e. Plan af klokkestokværk. f. Plan af loftsrums. — *The reconstructed tower with marking in grey of preserved Late Medieval masonry. a. Section looking west. b. Section looking north. c. Elevation of south facade. d. Plan of intermediate floor. e. Plan of belfry floor. f. Plan of loft.*

I første halvdel af 1800-tallet gennemgik kirken flere ændringer.⁶⁶ Kirkens mure blev forhøjet og fik nye falsgesimser, kor og våbenhus fik nye $\dagger$ kamtakker, sidstnævntes yderdør blev ombygget, og koret blev overhvalvet.

Murene og gesimserne på både kor, skib og tårn blev markant forhøjet med ca. 50 cm og muret omkring tagværkets spærsko og -ender (jf. fig. 16d og g-h).⁶⁷ Den oprindelige østre gavltrekan blev let nedskåret (jf. fig. 12), inden den og våbenhuset, hvis nuværende kamtakker er fra 1891-92, fik påmuret henholdsvis 13 og ni teglbelagte $\dagger$ kamtakker (jf. fig. 12-13).

Våbenhusets yderdør blev ommuret, idet vangerens inderste false blev hugget af, spejlet tilmuret med normalsten og det fladbuede stik muret i flugt med facaden (jf. fig. 13).

I koret blev indsat et ottedelt *ribbehvalv*, som er muret som et middelalderhvalv (fig. 52). Det er groft opmuret af røde, håndstrøgne teglsten i munkestensformat (fig. 24). Hvalvet hviler på lave, falsede piller med ribberne stående på et en sten højt kragbånd (jf. fig. 28). Skjoldbuerne mod øst, syd og nord er spidsbuede, mens den vestre er rundbuet. Ribberne er kvartstensbrede, og transversalribbernes nederste skifter er profilerede med en vandret kvartstav. Kapperne er halvstenstykke og let puklede, og teglstenene er muret fra ribbe til ribbe, hvorved der ikke opstår en isselinje (jf. fig. 24).

Våbenhuset fik inden 1862 indsat det lille rektantede vindue mod øst.²⁶ Mellem 1862 og 1889 erstattede fire store *vinduer* kirkens små romanske vinduer i korets sydmur og skibets langmure (s.

Fig. 18. Hvælv i skibets første fag (s. 2073). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Vaulting in the first bay of the nave.*

2069).⁶⁸ I tårnet blev mod syd også indsat et tilsvarende vindue (jf. s. 2072). Vinduerne er fladbuede og let smigede i bagmurene (jf. fig. 5). Det romanske østvindue blev blændet på et ukendt tidspunkt (s. 2081).

1881 trængte tårntrappen til at få udskiftet sine trin eventuelt med træ.²⁶ De er på et ukendt tidspunkt blevet ommuret med gule normalsten (jf. fig. 22).

Restaurering og istandsættelse 1891-92. Kirken trængte 1890 til en hovedrestaurering, og arkitekt J. Vilh. Petersen blev anmodet om at tilse kirken. Han opmålte kirken og lavede et restaureringsforslag (fig. 16-17).⁶⁹ Til alle dele af restaureringen blev benyttet røde, maskinstrøgne teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte. Koret og våbenhuset fik henholdsvis 13 og ni nye brynede og teglbelagte kamtakker. Gavltrekanter mellem

koret og skibet blev erstattet af en ny med indbygget skorsten (jf. s. 2086). Skibets og tårnets hvælv er formentlig blevet pudset på oversiden ved denne restaurering.

Tårnet var så faldefærdigt, at en meget stor del blev nedrevet næsten til grunden og rekonstrueret. Kun den nederste del af murværket, trappehusets underste del og tårnrummets hvælv blev bevaret (jf. fig. 17a-f).

Det nye tårn er næsten identisk med det senmiddelalderlige, dog få skifter højere. Syd- og nordfacaderne blev næsten helt ombygget (jf. fig. 17a-b). Den gamle vestdør må være udslettet, da hele vestfacaden blev ommuret.

Trappehusets øverste tredjedel blev ommuret og fik en ny fladbuet glug og et halvtæg med lav hældning belagt med røde vingetegl. I mellemstokværket har en ny, fladbuet overdør erstattet

Fig. 19. Hvælv i tårnet (s. 2074). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Vaulting in the tower.*

den middelalderlige og to små, fladbuede vinduer mod både syd og nord oplyser etagen (jf. fig. 5). En betydelig del af skibets oprindelige vestre gavltrekanter med senere $\ddagger$ kamtakker (s. 2072) blev fjernet og nyt murværk rejst.

Klokkestokværket har i hver facade to glamhuller, som er magen til de senmiddelalderlige (s. 2072). Mellem glamhullerne mod syd og nord er en cirkelblending. Begge de nye gavltrekanter er smykket med den samme blændingsdekoration som den senmiddelalderlige nordgavl (s. 2073). De er ligeledes brynede og belagt med røde vingetegl.

Efter restaureringen omtales kirken i første halvdel af 1900-tallet som vel vedligeholdet.²⁶

1920–21 blev koret renoveret og nyindrettet (s. 2090). Det tilmurede, romanske østvindue blev genåbnet,⁷⁰ og gulvet blev omlagt (jf. s. 2082).⁶⁵

Et *sakristi* blev 1924 opført på korets nordside; det er tegnet af arkitekt Daniel Rasmussen, Ollerup.⁷¹ Tilbygningen har rektangulær grundplan (jf. fig. 7) og er muret i normalsten på en kvaderstenssokkel, hvori er en genanvendt, karnisprofileret sokkelsten. Den blev udtaget af korets nordmur ved etableringen af en rektantet dør mellem kor og sakristi. Mod vest har tilbygningen en rektantet dør fra 1974,²⁸ og mod nord er der et lille, fladbuet og falsat vindue. Flankemurene afsluttes af en falsgesims, og gavltrekanter mod nord foran sadeltaget er udekoreret.

2011 blev kirkens indre istandsat ved C&W Arkitekter, Svendborg. Kirken blev kaldet indvendig, og trægulvet under stolestaderne blev fornyet, hvorved to ældre teglstensgulve kom til syne (jf. ndf.). Herudover blev det faste inventar restaureret (s. 2090).³⁰

Fig. 20. Romansk kalkning indvendig på skibets murværk set fra loftet (s. 2070). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Romanesque limewashing on inside of nave masonry viewed from the loft.*

Gulve. I koret, skibets midtergang og tårnet ligger gulve fra 1987 af gule normalsten lagt på fladen parvis i skakternsmønster, mens et lignende gulv af røde normalsten er lagt inden for knæfaldet to år før.³² Deri er en korsformet mosaik fra 1921 tegnet af maler og billedhugger Johannes Kragh. Det er lagt i gyldne, grå, grønne og sorte stifter (fig. 21).⁹ I korsskæringen er et Kristusmonogram. Mellem koret og skibet er et lavt granittrin. Under stolestaderne er fyrretræsgulvet fra 2011 ført helt frem til korbuen (jf. fig. 27). To ældre, røde teglstensgulve er bevaret under stolestadernes trægulv. Det formentlig ældste i tårnet er lagt af sten i munkestensformat, mens det andet i skibet formentlig fra 1800-tallet har sten omtrent i normalformat.⁷² I våbenhuset er gule, kvadratiske teglfliser fra 1964 (jf. fig. 14), som erstattede et tilsvarende gulv fra 1868 (jf. ndf.).⁶⁵

Tilsvarende teglfliser er formentlig genanvendt i sakristiet.

†**Gulve.** Under prædikestolen i skibets første fag lå et grågrønt trægulv, som formentlig stammede fra 1800-tallet.⁷³ I hele kirken var 1862 et 'murstensgulv', som 1868 blev erstattet af kvadratiske, gule 'fliser' (jf. ovf.).⁹ I forbindelse med korets restaurering 1920-21 blev den korsformede mosaik (jf. ovf.) og et gulv af 'mursten' lagt.⁶⁵ 1951 blev der lagt gulv af egeplanker under stolestaderne.²⁷ 1964 blev korets gulv uden for alterskranken omlagt på grund af varmeinstallation.²⁸

Vinduer. Kirken har fem store, fladbuede støbejernsvinduer, henholdsvis et i koret, tre i skibet og et i tårnet. De er indsat mellem 1862 og 1889 (s. 2079). I korets østgavl er 1921-22 indsat en rundbuet smedejernsramme med et glasmaleri (s. 2087). Trærammen i våbenhusets vindue er fra 1971.²⁶

†*Vinduer.* 1664 anskaffedes nye vinduesrammer efter at fjenden under Karl Gustav-Krigene havde taget de gamle rammer med sig.¹⁷ 1803 havde kirken fire 'gammeldags' jernvinduer med små ruder.⁷⁴ 1885 ønskedes vinduernes konstruktion ændret, da de var utætte og kun kunne åbnes udefra.²⁶

Tagværker. Alle tagværkerne er fra nyere tid og af fyr. Korets og skibets tagværker er formentlig fra første halvdel af 1800-tallet, hvor murene også forhøjedes og indkapslede spærrenderne og -skoen (jf. fig. 16g-h og jf. s. 2079).⁵⁷ De har henholdsvis syv og 14 spærfag med spærstivere og -sko, som står på to murremme. Hvert fag har et tappet hanebånd, og på hvert andet fag er der et sæt krydsbånd. En tømret *skorstensstol* findes stadig på skibets loft over det vestre hvælv (jf. fig. 25); den er tømret sammen med tagværket.⁷⁵ Våbenhuset

Fig. 21. Korsformet mosaik i korets gulv, 1921 (s. 2082). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Cruciform mosaic in chancel floor, 1921.*

Fig. 22. Trappehusets spindeltrappe, hvor spindlen nederst er borthugget (s. 2074). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Newel staircase in stairwell, with the bottom newel removed.*

har seks spærfag med et hanebånd på hver og tømmermærker af stigende romertal fra nord til syd. Murene er som i koret og skibet muret omkring spærrenderne.

Tårnets tagkonstruktion er fra genopførelsen 1891-92 og består af 11 spærfag med bindbjælker, som understøttes af en drager og hviler på murkronen. Hvert fag har to indtappede hanebånd, og konstruktionen stabiliseres af flere skråstivere og stolper (jf. fig. 17a-b). 1986-87 var tagværkerne i god stand.³⁰

†*Tagværker.* Inden nedrivningen af tårnet 1891-92 havde det en formentlig oprindelig tagkonstruktion af 'spinkelt og gammelt' egetømmer.⁵⁷ Det bestod af et ukendt antal spærfag med bindbjælker og to hanebånd samt to korte og to lange spærstivere (jf. fig. 16d).

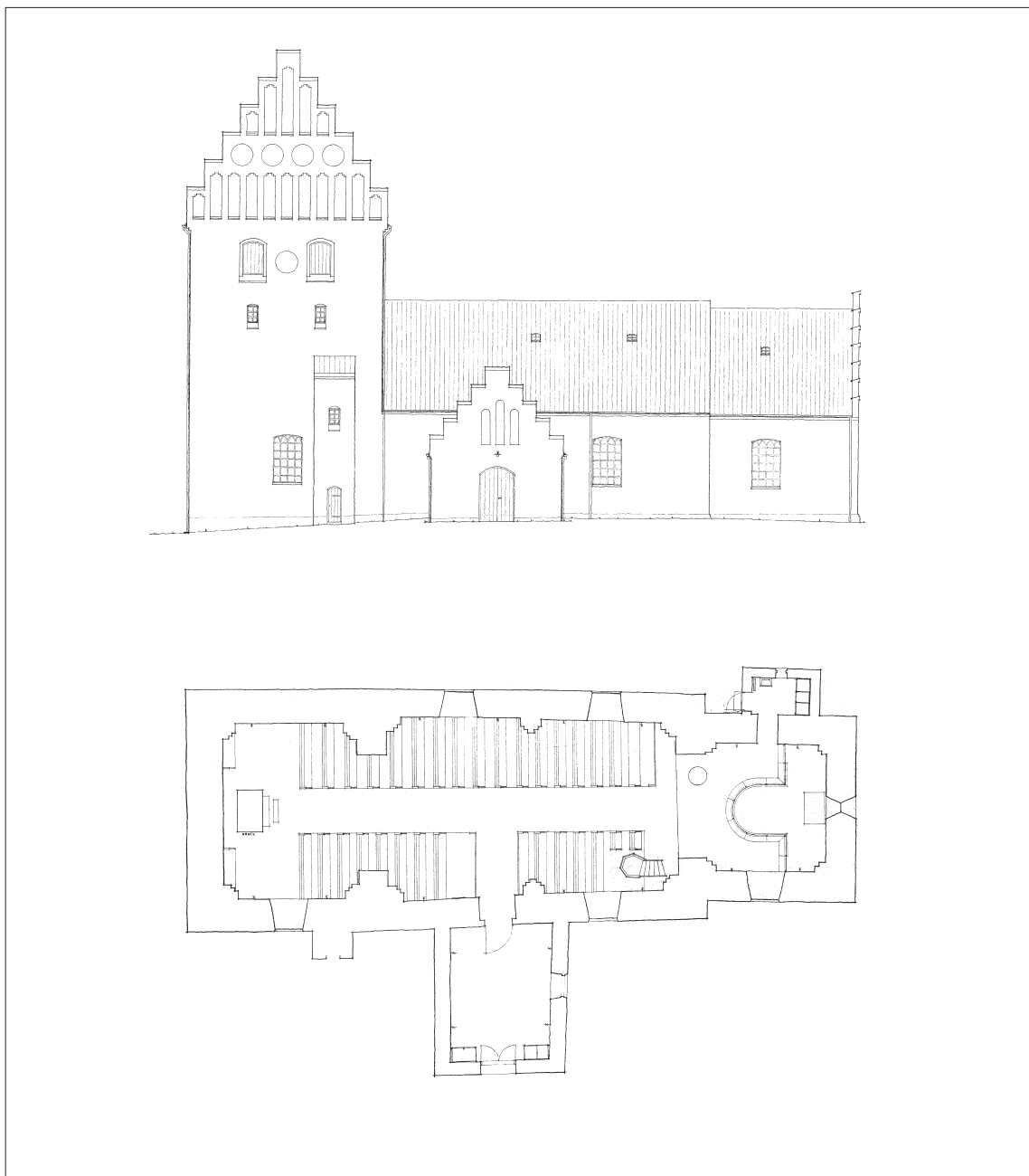

Fig. 23a-b Opstalt og plan. 1:300. Målt og tegnet af Lars Mindedal 1986 og 1974. I NM. a. Sydfacade. b. Plan. – Elevation and plan. a. South facade. b. Plan.

Klokkestolen, fra tårnets genopførelse 1891-92, ombygget 1991, er i klokkestokværkets søndre side (jf. fig. 17a-b). Det er en fyrrekonstruktion bestående af fire stolper støttet af skråstivere og krydsbånd.

†*Klokkestolen* i det senmiddelalderlige tårn var en tilsvarende konstruktion (jf. fig. 16d).⁷⁶ 1670 blev den repareret.¹⁷

Tagbeklædning. Kirkens sadeltage er belagt med røde vingetegl fra 1986-87.³⁰

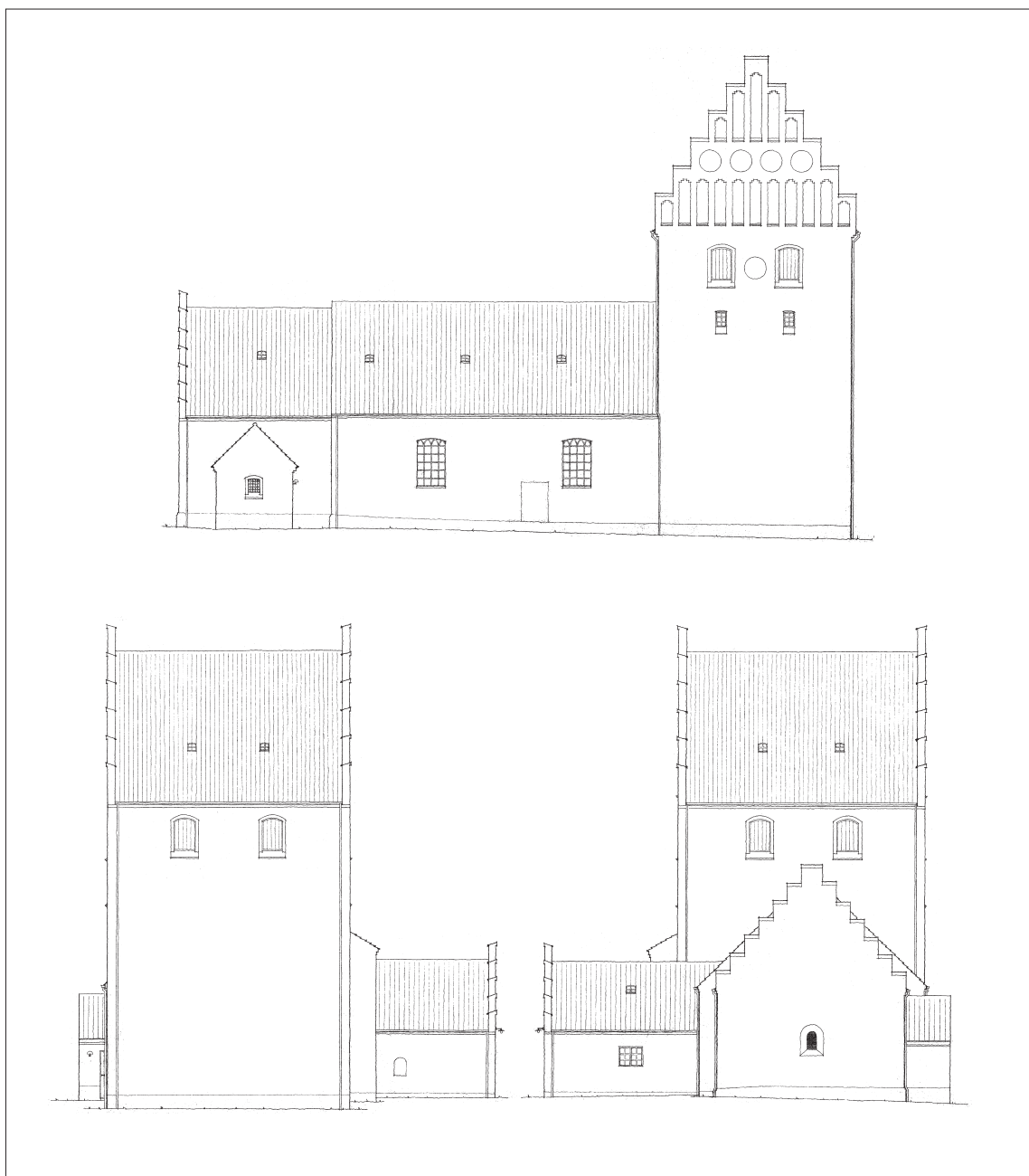

Fig. 23c-e. Opstalter. 1:300. Målt og tegnet af Lars Mindedal 1986. I NM. c. Nordfacade. d. Vestfacade. e. Østfacade. – Elevations. c. North facade. d. West facade. e. East facade.

†*Tagbeklædning.* 1589 lå der bly på nordsiden af kirken, mens resten var dækket af hulsten.³³ 1670 skulle mange tagsten udskiftes.¹⁷ 1805 manglede taget adskillige teglsten, og 1837 trængte det igen til at blive repareret.⁷⁷ Før den nuværende tag-

beklædning blev lagt (jf. ovf.), var der flere små støbejernsvinduer i alle tagflader (jf. fig. 50).

Opvarmning. Kirken er opvarmet ved støbejernsradiatorer fra 1964 i koret, tårnrummet og sakristiet samt radiatorer under bænke.⁴⁵

Fig. 24. Skibets tagværk og hvælv set mod vest (s. 2079). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Roofing and vaulting of the nave looking west.*

†*Opvarmning*. I slutningen af 1800-tallet havde kirken to †*jernovne* i skibet (jf. fig. 26).²⁶ †*Skorstene* blev 1881 ført op gennem hvælvkapperne og hen over hvælvene, så de stod over ribbekrydset (jf. fig. 25).⁷⁸ Den østre skorsten blev 1891-92 sammenbygget med den nye gavl mellem kor og skib (jf. s. 2080). 1918 blev der indkøbt en ny †*varmluftskalorifere* af støbejern. Den stod i nord-siden af skibets vestre fag, og dens skorsten var forbundet med tårnets tag (jf. fig. 2).⁷⁹ 1920 fik kirken indlagt *elektrisk lys*.²⁶

Murbehandling. Kirken står hvidkalket både ude og inde. Dog er den romanske, profilerede sokkel ukalket, og våbenhusets og tårnets nederste ca. 40 cm af murværket er sorttjæret. På skibets indre mure over hvælvene er bevaret et hvidt pudslag, som er ældre end de senmiddelalderlige hvælv

(fig. 20 og s. 2070). Omkring kirken er 1979 lagt et *fortov* af piksten i tagdryppet.²⁸

GLASMALERI

Glasmaleri (jf. fig. 28), 1921, tegnet af maler og billedhugger Johannes Kragh, indsat i det genåbnede, romanske vindue i korets østvæg (s. 2069 og 2081).⁶⁵ Motivet er et kors i stråleglorie, sat på en forhøjning, dvs. Golgata. Det er udført i grønt, gult, rødt (ved hver af de tre korsender) og klart glas, indfattet i smedjern.

KALKMALERIER

†*Senmiddelalderlige kalkmalerier(?)*. Angiveligt blev der 1963 konstateret spor af meget utydelige mid-

Fig. 25. Korets tagværk og hvælv set mod øst (s. 2079 og 2083). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Roofing and vaulting of the chancel looking east.*

delalderlige kalkmalerier i skibets østlige hvælvning. Over korbuen sås 'et ansigt en face og andet steds måske endnu et i profil'; endvidere blomsterranker på hvælvningens ribber. Efter aftale med Nationalmuseet blev malerierne atter overkalket.⁸⁰

Eftermiddelalderligt kalkmaleri (jf. fig. 28), *Bebudelsen*, 1921, malet af Johannes Kragh; et freskomaleri malet direkte på en lys, grå puds, der er lagt på det gamle murværk.⁸¹ Billedfeltet måler ca. 381×461 cm; det udfylder hele korets østvæg omkring vinduet og alterprydelsen og afgrænses af skjoldbuen.⁸² Nord for vinduet ses Maria, knælende i profil med flagrende hovedlin, sænket blik og venstre arm løftet op foran brystet. Over vinduet svæver Helligåndsdue, hvorfra udgår bølgende lysstråler mod Maria. Syd for vinduet ses englen Gabriel med stråleglorie, lige-

ledes i profil, knælende på venstre ben med løftede arme, idet han med højre hånd peger mod duen, med venstre mod Maria. Figurerne er malet i brunviolet og lyse orange toner. Omkring vinduet er en grøn bladbort, der fortsætter ind i selve vinduessmigen, og billedfeltet afsluttes foruden af en grøn, vandret linje, der flugter med alterbordets overkant; under Mariafiguren er desuden en bladbort.

†*Eftermiddelalderligt kalkmaleri*. 1755 omtales to våbenskjolde for slægterne Juel og Krag, der var malet på triumfvæggen over indgangen til koret, 'uden tvivl sat, da kirken sidst blev renoveret',⁸³ muligvis en markering af en istandsættelse, bekostet af Sofie Justdatter Juel, siden 1740 enke efter kirkeejer Niels Krag. Renoveringen blev antagelig udført o. 1750 (jf. s. 2089).

Fig. 26. Indre set mod øst, før 1920. Foto i NM. – *Interior looking east, before 1920.*

INVENTAR

Oversigt. Eneste bevarede middelalderlige inventargenstand er den romanske fontekumme, der med sit rankeslyng har en række fynske paralleller. Alterstagerne er fra 1581; de er skænket af fire navngivne mænd i sognet. Et sjældent bevaret ildkar er muligvis anskaffet 1670/71. Klokken er støbt 1705 af Friderich Holtzmann i København. Dåbsfadet er formentlig fra 1700-tallet ligesom en pengeblok. Et lille kakkelbord i våbenhuset kan dateres til o. 1775, men er skænket til kirken o. 1990 af Inger Borch Madsen, Kirkeby. Prædikestolen er fra o. 1825, og seks salmenummertavler kan også henføres til 1800-tallets første halvdel.

Fra en indvendig restaurering 1868 stammer et (†)altermaleri af Korsbæringen samt stolestaderne. Dåbskanden er udført 1891-92 hos guldsmedefirmaet J. Wakely & F. C. Wheeler, London, og skænket 1989 af Inger Borch Madsen. I menighedshuset opbevares en oblatæske fra o. 1890 samt to alterkander henholdsvis fra o. 1850 og 1921. Et portræt af sognepræst Jens Sophus

Brandt er en kopi af et maleri fra 1896 i Ollerup Kirke (s. 2045); salmenummertavlerne er fra o. 1900.

Lysekronerne er barokkopier fra 1920. Alterpartiet og alterskranken er tegnet af maler og billedhugger Johannes Kragh 1921, der også har tegnet en prædikestol, som siden 1986 er henlagt på loftet. Altersølvet fra 1925-26 er tegnet af maler og billedhugger Ingeborg Clausen, g.m. sognepræst, provst Viggo Peter Balslev Clausen, og udført af Just Andersen, København; det blev skænket af Karen Pedersen, Egebjerg.

En pengebøsse er fra o. 1958. Præsterækketavlen er tegnet 1981 af Alan Havsteen-Mikkelsen, messehagelen er fra 1984, og orglet, der er bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa, fra 1998. Senest er kirkeskibet »Ane-M(argrethe)« tilkommet 2016.

Kilder. Jf. Ollerup s. 2023.

Farvesætning, indretning og istandsættelser. Den nuværende farvesætning i dæmpede grå og rosa nuancer med mørkviolette stolestader blev fastlagt 2011 af konservator Bent Jakobsen og er harmoniseret efter alterpartiet og Johannes Kraghs arbejder i øvrigt. Den

Fig. 27. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior looking east.*

ældre farveholdning er stort set ukendt. 1862 var stolestaderne perlegrå,⁶⁵ 1868 blev inventaret egetræsmalet,⁶⁵ 1921 blev stolestaderne malet i røde nuancer, og 1965 anvendtes grå og grønne farver.

Kirkens ældste inventarium, dateret 1576, omfattede et alterklæde af groft lærred, et altersæt af sølv, to antagelig middelalderlige alterbøger, en messehagel af rødt fløjel med tilhørende messeskjorte, en messeklkke ved alteret, et ildkar og to tårnklokker.⁸⁴ Ingen af disse genstande er bevaret.

Da biskop Jacob Madsen besøgte kirken skærtorsdag 1589, stod den katolske altertavle, formentlig en treflojet tavle med en fremstilling af Korsfæstelsen i midtskabet, endnu på alteret. Over den hang efter alt at dømme en fastedug med motiv af Kristus som Verdensdommer (s. 2095). To små skrifte- og degnestole har formentlig stået på hver sin side af alteret, og koret var afskærmet med et korgitter og en lektorieprædikestol. Døbefonten stod i tårnrummet. Faste stolestader må også være tilkommet omkring denne tid, men omtales ikke.

1703 synes den senmiddelalderlige altertavle at være ombygget og forsynet med et maleri af Nadveren, om end det ikke fuldstændig kan udelukkes, at den i stedet erstattedes af en ny med tilsvarende motiv. Ved syn 1720 og 1729 beskrives kirken som værende i dårlig stand (jf. også s. 2075). På et tidspunkt før 1755 var lektorieprædikestolen desuden blevet taget ned og formentlig ombygget til en almindelig prædikestol med placering i sydsiden ved indgangen til koret, ligesom korgitteret synes kasseret.

Vistnok o. 1750 blev kirken istandsat af 'etatsrådinde Krag';¹⁵ dvs. Sofie Justdatter Juel (†1785), der 1740 var blevet enke efter Niels Krag (jf. *†*eftermiddelalderligt kalkmaleri (s. 2087).⁸⁵ Nærmere oplysninger om istandsættelsens omfang og karakter er ikke overleveret. 1776 tilkom en ny altertavle med maleri af Paulus på Areopagoshøjen; et sjældent anvendt motiv. I en indberetning fra o. 1773-75 berettes, at kirken var i god stand, men 'så simpel og fri for billedhuggeri, smukt malerarbejde og andre sirater, som nogen kirke'.⁸⁶ I begyndelsen af 1800-tallet foretoges flere hovedrepa-

rationer, hvis betydning for inventaret dog ikke kendes (jf. s. 2079).⁸⁷ O. 1825 tilkom en ny prædikestol.

1868 gennemførtes en omfattende, indvendig restaurering. Et nyt alterbord blev opsat længere mod vest, så der kunne indrettes et præsteværelse bag det, og på bordet anbragtes en nygotisk altertavle med motiv af Korsbæringen. Desuden blev alterskranken og hele stoleværket på nær præstestolen fornyet.⁶⁵

Efter overgangen til selveje blev kirkerummet 1920-21 gennemgribende restaureret under ledelse af maleren og billedhuggeren Johannes Kragh, der havde udført udsmykninger i flere kirker.⁸⁸ Arbejderne, der i høj grad præger kirken i dag, indledtes med opsætningen af en ny prædikestol og videreførtes det følgende år med en fuldstændig nyindretning af koret i nyromansk stil, der også er præget af samtidens skønvirkestil. De omfatter desuden korets mosaikgulv (s. 2082) samt kalk- og glasmalerier (s. 2086-87).⁸⁹ Samtidig fik kirken sit første orgel.

I nyeste tid er prædikestolen fra o. 1825 genopsat 1986; orglet er fornyet 1970 og igen 1998. Den seneste istandsættelse, der primært var af konserverende art, er gennemført 2011.

Alterbord (jf. fig. 28), 1921, tegnet af Johannes Kragh, udført af stenhugger Karl Østbjerg, Slæbæk. Bordet, af rødgrå granit, 134×78 cm, 79 cm højt, er inspireret af det romanske alterbord i Tømmerby Kirke (*DK Tisted* 172).⁶⁵ Pladen hviler på fire ben, de to forreste runde og let indadskrånede med en vulst foroven, de to bageste firkantede. Bordet er anbragt på et lavt podium med skråkant af tilsvarende materiale, 134×78×17 cm.

†*Alterborde*. 1) Middelalderligt, nedtaget senest 1868.⁹⁰ 2) (Jf. fig. 16b, d og h), 1868 eller tidligere, af fyrretræ.⁹¹

Alterklæde, 2017, af bomuld, syet i patchwork med bred bort af stiliserede engle, udført i lyse brune og grønne nuancer. På bagsiden med broderede versaler: »Lis Lindskov 2017«.

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1576, af groft lærred.⁸⁴ 2) Omtalt 1862 uden nærmere beskrivelse.²⁶ 3) (Jf. fig. 26 og 51), antagelig slutningen af 1800-tallet, af fløj med kors af guldgaloner.

Af *†alterduge* kan nævnes: 1) 1667, skænket af Bodil Madsdatter.⁹² 2-3) 1921, tegnet og syet af maler og billedhugger Ingeborg Clausen, prydet med kors og lange frynser og lagt i korsform på alterbordet (jf. Ollerup s. 2025).⁶⁵

Alterudsmykning, 1921, tegnet og udført af Johannes Kragh, af grå sandsten, 71×114 cm. Relief af det liggende, glorieprydede Korslam, opsat ved alterbordets bagkant, hvor det indgår i nøje indholdsmæssig sammenhæng med østvæggens glas- og kalkmaleri (jf. s. 2086-87).

†*Altertavler*. 1) Sandsynligvis senmiddelalderlig, beskrevet 1589 af biskop Jacob Madsen som 'gammel', med »Christi Korsfæstelse, Røffueren, Engle med Kalcke, Fløier malet«.³³ Efter alt at dømme var der tale om en trefløjet altertavle med en (reliefskåret?) fremstilling i midterskabet af Kristus på korset, flankeret af de to røvere og omgivet af engle med kalke, der opsamlede blodet fra hans sår. På fløjene var malerier (†altermalerier nr. 1-2), og over tavlen hang en 'himmel', antagelig en såkaldt fastedug (s. 2095).

1703 synes tavlen underkastet en gennemgribende renovering. Dens udseende herefter kendes kun fra sognepræst Thomas Mortensen Bredsdorffs indberetning 1755. Han beskrev alteret som 'så simpelt, som jeg endnu har set noget': Det bestod af en tavle af brædder med et maleri af Nadveren (†altermaleri nr. 3) i en glat, høvlet ramme. Ved siden af tavlen var »ligesom tvende Laager« (dvs. fløje) i tilsvarende ramme, og på hver af disse et maleri af en engel (†altermalerier nr. 4-5). Tavlen hvilede på et 'lige så simpelt' postament med årstallet »1703«.⁸³ Om end det ikke fuldstændig kan udelukkes, at beskrivelsen omhandler en nyudført, meget enkel altertavle fra 1703, tyder særligt omtalen af de to 'låger' på, at der snarere er tale om kirkens middelalderlige altertavle, hvor midterskabets formentlig relief-skårne korsfæstelsesscene er fjernet og erstattet af et maleri, ligesom alt udskåret rammeværk må være borttaget.⁹³ Tavlen må under alle omstændigheder være nedtaget 1776.

2) 1776,²⁶ 'en stor opstalt' med et maleri af Paulus ved alteret i storfeltet (†altermaleri nr. 6), omgivet af udskårne figurer, samt to mindre malerier (†altermalerier nr. 7-8).⁹⁴ Nedtaget 1868.

3) (Jf. fig. 26 og 51), 1868, en portallignende fyrretræsramme i nygotisk stil med flankerende pilastre og indre rundbue hvorover trekantgavl med krabbeblade. I storfeltet var et maleri af Korsbæringen (†altermaleri ndf.). Rammen var

Fig. 28. Korets indre, indrettet 1921. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior of chancel, furnished in 1921.*

egetræsmalet;⁵⁷ på predellaen var en $\dagger$ indskrift (Joh. 19,17). Nedtaget 1921.

($\dagger$) *Altermaleri* (fig. 29), 1868, *Korsbæringen*, angiveligt malet af dekorationsmaler Peter Syrak Hansen, Faaborg.⁹⁵ Olie på lærred, ca. 225×145 cm, indsat i en profileret ramme af egetræ fra 1921.⁶⁵ Maleriet viser Jesus knælende med himmelvendt blik. Han støtter med venstre hånd mod jorden og holder med højre om korset, der ligger over hans venstre skulder. Han er klædt i hvid kjortel og rød kappe, jorden er brunlig med lave, grønne vækster, i baggrunden et klippemassiv. Maleriet

var indsat i $\dagger$ altertavle nr. 3. 1921 blev det op-
hængt på sydvæggen vest for indgangsdøren.⁶⁵

$\dagger$ *Altermalerier*. 1-2) Sandsynligvis senmiddelalderlige, malet på fløjene af $\dagger$ altertavle nr. 1. Motivet er ukendt.

3) 1703, *Nadveren*, ‘en ganske mådelig tegning eller maling’, malet i midterskabet på $\dagger$ altertavle nr. 1.⁸³

4-5) Formentlig 1703, to engle, malet på fløjene på $\dagger$ altertavle nr. 1.⁸³

6) 1776, *Paulus på Areopagoshøjen*, malet i stortfeltet på $\dagger$ altertavle nr. 2. Maleriet viste Paulus,

Fig. 29. Korsbæringen. (†)Altermaleri, 1868 (s. 2091). Foto Arnold Mikkelsen 2018.
– *The Carrying of the Cross*. (†)Altar painting, 1868.

der på Areopagoshøjen i Athen pegede på alteret for en ukendt gud for at formane byens indbyggere til den sande gudsyndelse (Ap.g. 17,23).⁶⁵

7-8) Formentlig o. 1776, tilhørende †altertavle nr. 2. Ukendt motiv.

Altersæt (jf. fig. 30), 1925-26, udført af Just Andersen, København, efter tegning af Ingeborg Clausen, Ollerup, og bekostet af Karen Pedersen, enke efter friskolelærer Jørgen Pedersen, Ege-

bjerg.⁹⁶ *Kalken*, 25 cm høj, har cirkulær fod med kannelering og indskrift med graverede versaler på den lodrette standkant: »Guds kærlighed og Guds fred i Jesus Kristus«. Skaftet er sekssidet og afsluttes foroven og forneden med en tovsnoning, knoppen er rund med ovale hjulkors i gennembrudt arbejde. Bægeret er glat. Under fodens bund er to mesterstempler for Just Andersen samt lødighedsmærke for sterlingsølv

Fig. 30. Altersølv, 1925-26, tegnet af Ingeborg Clausen, udført af Just Andersen (s. 2092-94). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Altar plate, 1925-26, designed by Ingeborg Clausen, executed by Just Andersen.

»830 S«. *Disken*, 15 cm i tværmål, har tovsnoning om fanen og georgskors med fordybede rammelinjer i bunden. Under bunden er stempler som på kalken.

†*Altersæt*. 1) Omtalt 1576, af sølv.⁸⁴ 2) 1662, skænket af Elisabeth Andersdatter Scheffer, enke efter sognepræst i Nyborg, Mads Pedersen Lerche.⁹² Sættet, der vejede 25 lod,⁹² er beskrevet i præsteindberetningen 1755.⁸³ Kalken havde forgyldt, sekstunget fod med skiftevis runde og spidse (kølbueformede) tunger. På en af de runde tunger var fæstnet et krucifiks, på en anden var en graveret giverindskrift: »Madtz Pedersen Lercke. Elsebeth Anders Daatter Schefer. Haver Foræret Denne Kalck til Dene Kircke«, og på den tredje stod »Kirchebye Kirche«. Skaftledene var sekssidede; på det nedre sås indskriften »ihesvs«, på det øvre, lige under bægeret, »cristi«. Knoppen havde seks rudebosser med sort emalje og forgyldte bogstaver, der tilsammen dannede navnet »ihesvs«.

Den tilhørende disk havde indskrift i bunden: »Kirchebye Kirche«. Sættet fandtes endnu ved kirken 1862.⁹

Oblatæsker. 1) O. 1890,²⁶ fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, af sort porcelæn med forgyldt kors på låget, 6 cm høj, 13,5 cm i tværmål. I låget er et stort skår. Opbevares i menighedshuset.

2) (Jf. fig. 30), 1925-26, samhörrende med altersættet, 3,5 cm høj, 13 cm i tværmål, ottekantet. Låget har georgskors i relief og tovsnoning langs kanten; i de mellemfaldende felter ses evangelisternes symbolvæsener i drevet arbejde: Mattæus' engel, Johannes' ørn, Markus' løve og Lukas' okse. Under æskens bund er mesterstempel for Just Andersen og lødighedsmærke for sterlingsølv.

†*Oblatæske*, 1921, af tin.²⁶

Alterkander. 1) O. 1850,²⁶ fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, af sort porcelæn med guld-kors, 33 cm høj. Hanken er skåret. Kanden opbevares i menighedshuset.

Fig. 31. Alterstager, 1581, skænket af fire mænd i sognet (s. 2094). Foto Arnold Mikelsen 2018. – *Altar candlesticks, 1581, donated by four men of the parish.*

2) 1921,²⁶ af tin, 24 cm høj, med vaseformet korpus, svungen hank og løst, kuplet låg med profileret knop. En tilsvarende kande findes i Lunde Kirke (s. 2198). Kanden opbevares i menighedshuset.

3) (Jf. fig. 30), 1925–26, samhørende med alterstøtten, 26 cm høj, med ottekantet fod hvorover tovsnoning, tilsvarende, pæreformet korpus samt låg med lågknop, udformet som to modstillede blomsterbægre. Under kandens bund er mesterstempel for Just Andersen og lodighedsmærke for sterlingsølv.

4) Nyere, af sølvplet, 7,5 cm høj, med blade og bær graveret på hver side af korpus. Under bunden stempel for Dansk Forsøvningsanstalt København, Fakkelmærke (kvalitetsmærke) samt »3090«.

Alterstager (fig. 31), 1581, skænket af fire mænd i sognet, jf. ndf. De 38 cm høje stager hviler på tre kugleformede ben, der ved en stav og et ringformet led er fastgjort til den profilerede fod. Der-

over cylinderskaft i fire afsæt med skarprygget midterring mellem to profilerede ringe og høj, profileret lydeskål hvorpå næsten enslydende indskrift med fordybede versaler. På den ene stage læses: »Her Nels Iwl Iorgen Iepsen i Slebeck Kyrue 1581 Hans Helsen i Egberch Kirver Hans Fris HD«, på den anden: »Her Nels Iwl Iorgen Iepsen i Slebeck Kyrue 1581 Hans Helsen i Egberch Kyrue Hans Fris HD«. ⁹⁷ Over indskriften er på begge stager et mærke, dannet af de sammenskrevne versaler, »INP« eller måske »INPI«. ⁹⁸ De nævnte navne er identificeret som Niels Juul, sognepræst i Kirkeby 1558–o. 1585, Jørgen Jepsen, ejer af Slæbækgård, Hans Helsen, ejer af en gård i Egebjerg og herredsfoged i Sunds Herred, samt Hans Friis, rådmand og kirkeværge til Skt. Nikolaj Kirke i Svendborg. ⁹⁹

† *Lysestage*, formentlig o. 1650–1700, af messing, 16 cm høj, med cirkulær, profileret fod- og lydeskål samt balusterskaft med kugleled. Stagen, der stod i våbenhuset, blev stjålet år 2000. ¹⁰⁰

†*Alterbøger*. 1) Formentlig middelalderlig, omtalt 1576, et 'gammelt' graduale på pergament.⁸⁴ 2) Formentlig middelalderlig, omtalt 1576, et 'gammelt' missale (messebog).⁸⁴ 3) O. 1576 modtog kirken som de fleste andre kirker i herredet et eksemplar af Hans Thomesens salmebog (1569, jf. s. 2032, 2154, 2206). En jernlænke, der fulgte med til at fastgøre bogen, var dog for skrøbelig.⁸⁴

†*Fastedug*, formentlig senmiddelalderlig. Ved Jacob Madsens besøg i kirken 1589 var der over (foran?) den senmiddelalderlige altertavle ophængt en 'himmel' af lærred, hvis ene ende hang ned mod tavlen, og hvorpå var malet en fremstilling af Kristus som verdensdommer ('Kristi dom'); formentlig en såkaldt fastedug eller fasteforhæng.¹⁰¹

Messehagel, 1984,²⁶ af grøn uld med indvævet kors på for- og bagside i lysere nuancer. I menighedshuset.

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1576, af rødt fløj. ⁸⁴ 2) En ældre messehagel, skænket 1662 af Elisabeth Andersdatter Scheffer, enke efter sognepræst i Nyborg, Mads Pedersen Lerche (jf. †altersæt nr. 2).⁹² Hagelen, der var brugt på tidspunktet for donationen, er formentlig identisk med den hagel, der 1720 blev beskrevet som gammel og dårlig, 'dog kan den bruges'.¹⁸ 1729 behøvedes en ny.¹⁸ 3) 1862 nævnes en messehagel uden nærmere beskrivelse.²⁶ 4) (jf. fig. 51), 1893, skænket af Camille Jessie Bille-Brahe til Egeskov, af rødt silkefløj, 'sædeles smuk'.⁴¹

†*Messeskjorter*. 1) Omtalt 1576.⁸⁴ 2) Anskaffet 1664/65 for 32 mark.¹⁷

†*Messeklokke*, omtalt 1576, en lille klokke ved alteret.⁸⁴

Alterskranke (jf. fig. 28), 1921, tegnet af Johannes Kragh, udført af kunstsmed Hans Rasmussen, Hudevad.⁶⁵ Skranken, opstillet i hesteskoform med rette sidepartier mod væggene, består af spinkle, ottesidede balustre af sortmalet smedjern under en tilsvarende håndliste, afsluttet med profilerede messingknapper. Knæfaldet, 1971,⁴⁵ er af kantsatte røde mursten med hynder af rødbrun uld, tidligere af brunt skind.

†*Alterskranker*. 1) Omtalt 1825, da knæfaldet skulle betragtes.³⁶ 1862 fremgår det, at skranken var firkantet og betrukket med læder.²⁶ 2) (jf. fig. 26), 1868, hesteskoformet og af større omfang

end nr. 1,⁶⁵ bestående af drejede balustre under en håndliste.

Døbefont (fig. 32), romansk, af grovkornet, rød-grå granit, ca. 50 cm høj, placeret på en fod fra 1921 af lysere, grå granit;⁹ den samlede højde er 78 cm. Kummen, 69 cm i tværmål, har foroven og forneden en bort med små cirkelornamenter hvorimellem et bredt bånd med rankeslyng. To vulster markerer overgangen til det diminutive skaft. Den firkantede, profilerede fod er udført 1921 efter tegning af Johannes Kragh.

Fonten tilhører den midtfynske type, nærmere bestemt den mere enkle undergruppe, der kun er dekoreret med rankeværk.¹⁰² 1589 stod fonten endnu i tårnrummet.³³ Den blev siden flyttet til koret, hvor den hvilede på en muret fod.⁵⁷ 1921 blev den opstillet på sin nuværende plads, vestligst i korets nordside.

Dåbsfad (fig. 33), formentlig 1700-tallet, af kobber, 50 cm i tværmål. Fanen er dekoreret med en kølbuefrise og små bukler i drevet arbejde og kantes af tovsnoninger, der gentages om bunden. Et lignende fad findes i Hygum Kirke (*DK Ringkøbing* 1395).

Fig. 32. Døbefont, romansk (s. 2095). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Romanesque font*.

Fig. 33. Dåbsfad, formentlig 1700-tallet (s. 2095). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Baptismal dish, probably 1700s.

Dåbskande (fig. 34), 1891–92, udført hos guldsmedefirmaet J. Wakely & F. C. Wheeler, London, skænket 1989 af Inger Borch Madsen, Kirkeby. Den 17,5 cm høje kande i barokstil har cirkulær fod, kugleformet korpus med dekoration i drevet arbejde af blade, blomster, frugter m.m.; cylindrisk, glat hals. Den todelte hank er smykket med et skægget mandshoved og fæstnet til kanden ved en muslingeskal foroven og en dyrepote eller fugleklo forneden. På den ene side af halsen er fire stempler: mestermærke for J. Wakely og F. C. Wheeler, London,¹⁰³ en gående løve (lødighedsmærke), et leopardhoved (bymærke for London) og et »Q« (datomærke for 1891–92).¹⁰⁴

†*Korgitter*. 1589 noterede biskop Jacob Madsen, at koret var »indluct met Døre og Sprinckel«.³³ Gitteret bestod formentlig af faste sidepaneler omkring et sæt fløjddøre. Det nævnes ikke 1755 og blev sandsynligvis nedtaget før dette år.

Prædikestole. 1) (Fig. 35), o. 1825, af fyrre- og egetræ (gesims og fodliste). Kurven er cylinderformet¹⁰⁵ med to profilerede fyldinger med cirkelornament, profileret fodstykke og gesims med tandsnit under en håndliste. Bæresøjlen og vindeltrappen er fra 1986; oprindeligt fandtes

en muret fod.²⁶ Stafferingen, fra 2011, er grårosa med lysere, grå fyldinger og profiler, til dels med forgyldning. 1868 blev stolen egetræsådret med brune stafferinger;⁶⁵ en tilsvarende, men yngre bemaling suppleret med uægte forgyldning konstateredes 1986.¹⁰⁶ 1920 blev prædikestolen nedtaget og henlagt på loftet, 1986 blev den restaureret, malet i grågrønne nuancer og genopsat på sin oprindelige plads i skibets sydøsthjørne.⁴⁵

2) (Fig. 55, jf. også fig. 36), 1920, tegnet af Johannes Kragh,⁶⁵ skænket af gårdejer Jens Knudsen og hustru Mine, f. Sundsgaard, Egebjerg, til minde om deres afdøde søn Peter Valdemar Knudsen.¹⁰⁷ Af egetræ. Kurven, der er udformet i ungrenæssancestil,¹⁰⁸ har fem højrektangulære fyldingsfag, adskilt af halvsøjler med kannelurer, profileret fodstykke og krongesims med englehoveder på hjørnerne. Storfelterne har svagt fordybet rifling, afbrudt af et glat bånd hen over midten. En svejftet bogstol, fastgjort til overkanten, har på oversiden en udskåret solsikke, på undersiden et englehoved.¹⁰⁹ Indvendig i kurven under bogstolen er med reliefversaler anført årstallet: »1920«. Håndlisten er polstret med lysebrunt skind.

Fig. 34. Dåbskande, 1891–92, udført hos guldsmedefirmaet J. Wakely & F. C. Wheeler, London (s. 2096). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Baptismal jug, 1891–92, executed by the goldsmith's firm J. Wakely & F. C. Wheeler, London.

Fig. 35. Prædikestol nr. 1, o. 1825 (s. 2096). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Pulpit no. 1, c. 1825.*

Til stolen hører en underbaldakin, bestående af seks svejfede, kannelerede bøjler, hvis øvre ender er oprullet i volutter med bladornamenter omkring en syvsidet bærestolpe.

Prædikestolen var opsat i skibets sydøsthjørne. Den blev nedtaget 1986 og henlagt på loftet.

†*Prædikestol*. Formentlig 1576, en lektorieprædikestol, tidligst omtalt 1589 af biskop Jacob Madsen, der noterede, at prædikestolen var »for

Choret»,³³ dvs. indrettet som en fremspringende karnap på et pulpitur over $\dagger$ korgitteret. Typen kendes fra adskillige kirker, bl.a. Skårup (s. 1795), men kun to er bevaret i deres oprindelige sammenhæng, nemlig i Ulfborg (Ringkøbing Amt) og Thise (Hjørring Amt).¹¹⁰

Lektorieprædikestolen blev, uvist hvornår, taget ned og efter alt at dømme ombygget til en almindelig prædikestol, som opsattes i kirkens sydside.

Fig. 36. Indre set mod øst med prædikestol nr. 2 fra 1920 (s. 2096). Foto Erik Skov 1973. I NM. – *Interior looking east with pulpit no. 2 from 1920.*

1755 berettede sognepræst Thomas Bredsdorff således, at prædikestolen havde en meget gammel og næsten ulæselig, udskåret indskrift: »Guds ord thet blifver evindelig. Salig erre de som høre guds ord, og bevare thed. Luce deth XI Cap: 1576«, men tilføjede, at han ikke kunne afgøre, om de sidste cifre i årstallet var 76 eller 96, 'eftersom det er inde i en krog ved muren, hvor jeg ikke ret kan komme til at se, men mere må føle mig dertil'.¹¹¹ Stolen var udsmykket med nogle dårligt udskår-

ne blomster og havde ingen himmel.¹¹² 1811 var den ved at falde fra hinanden, og både lister og fyldinger manglede foroven og forneden.³⁴

Stolestaderne (jf. fig. 26-27 og 36), 1868, har 109 cm høje endegavle med tagformet afslutning foroven og svejftet, profileret armlæn samt fyldingsryg. Forpanelerne har kvadratiske fyldinger, mens bagpanelet ved udgangen har indbygget salmebogsreol, og bagpanelerne i vest er indrettet med skabe mod nord og hylder mod syd. Stolene er

2011 ombygget og malet sortviolette med forgyldt korsmotiv på gavlen. Sæderne har hynder af grågrøn uld. Ved en farveundersøgelse 2005 konstateredes, at stolene oprindeligt var egetræsmaledede i lyse, gullige nuancer.¹¹³ De blev siden malet mørkebrune, derpå, i 1921, i to røde nuancer, og 1965 udførtes bemaling i tre grågrønne farvetoner.¹¹⁴ De er opstillet i to rækker med 15 bænke i nord, 14 i syd. Tilsvarende stole findes i Stenstrup og Lunde (s. 2162 og 2200).

†*Stolestader*, antagelig fra o. 1600. 1663 udførtes en ny stol for 8 mark;¹⁷ 1671 udførtes yderligere seks nye stole.¹⁷ 1805 var nogle af stolene løse og skulle fastgøres.¹¹⁵ 1862 stod der 23 stole i sydsiden og 28 i nord; den forreste stol i hver side var 'indklædt', dvs. lukket med panelværk.²⁶ 1862 var stolene malet med perlefarve.²⁶

Angivelig havde ejeren af Brændeskovgård, der tidligere hørte til sognet, stolestade i kirken (†*her-skabsstol*(?)), men o. 1566 overførte Johan Friis til Hesselager gården til Gudbjerg Sogn (Gudme Hrd.).¹¹⁶

†*Skrifte- og præstestole*. 1) Omtalt 1589, 'lille'.³³ 2) 1671 udførtes en ny skriftestol.¹⁷ 3) (Jf. fig. 26 og 51), 1868, indrettet bag alteret og afskærmet fra koret med panelvægge og gardiner. Møbleret med en †bænk, som 1899 ønskedes erstattet af en passende stol.²⁶ 4) 1924, tegnet af arkitek-

Fig. 37. Bord, o. 1775 (s. 2099). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Table*, c. 1775.

Fig. 38. Pengeblok, antagelig 1700-tallet (s. 2101). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Poor box*, presumably 1700s.

terne Daniel Rasmussen og Ejnar Mindedal Rasmussen, skænket af gårdmand Jens Nørregaard, Dongs Højrup.⁶⁵ En armstol med polstret sæde og ryg, hensat i det nyopførte sakristi.

†*Degnestol*. Omtalt 1589, 'lille'.³³ 1729 var stolen i stykker og skulle udskiftes.¹⁸

Løse stole. 1) 1970,⁴⁵ 24 styk, malet sortviolette med lyst, grågrønt betræk og opstillet i skibets vestende, i østenden foran nordre stolerække (jf. fig. 39) samt i koret. 2) Nyere, fire styk Børge Mogenssen J39, af eg med flettet sæde. I våbenhuset.

1862 stod fire †*bænke* i koret og to i våbenhuset.

Bord (fig. 37), o. 1775, skænket o. 1990 af Inger Borch Madsen, Kirkeby. 79 cm højt, hvidmalet med blå blomstermotiver på sargen. Bordpladen er dækket med hollandske porcelænskakler med blå blomster. Bordet står i våbenhuset; tidligere i koret.¹¹⁷

†*Skab*, omtalt 1729, gammelt og i stykker. Skabet stod ved alteret.¹⁸

Fig. 39. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Interior looking west.

Fig. 40-41. 40. Salmenummertavle, 1800-tallets første halvdel (s. 2102). 41. Salmenummertavle, o. 1900 (s. 2102). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – 40. Hymn board, first half of 1800s. 41. Hymn board, c. 1900.

Pengeblok (fig. 38), antagelig 1700-tallet, af træ med rester af lysegrå maling, 83 cm høj. Blokkens overside, hvori pengerrille, samt en låge i forsiden er beklædt med jern; lågen lukkes med vandrette, hængslede jernbånd. Blokken opbevares på loftet.

Pengebøsse (jf. fig. 10), o. 1958,²⁶ af egetræ, rektangulær med pengerrille øverst. I forsiden er foroven et udskåret lam, forneden står med fordybede versaler: »Kirken«. Bøssen er fastgjort til stolepanelet ved udgangen til våbenhuset med et vandret jernbånd, bemalet i sortviolet.

†*Pengebøsser*. 1-2) (Jf. fig. 26), omtalt 1862, af jernblik, sortmalede med indskrift på forsiden med lys fraktur: »Til de Fattige«. Fastgjort til stolestaderne ved gangen til våbenhuset.²⁶ †*Klingpung*, omtalt 1862.²⁶

Dørfloje. Udvendige. 1) (Jf. fig. 13), nyere, rundbuet dobbeltfløj af lakeret eg. I våbenhuset. 2) Nyere, rundbuet enkeltfløj af lakeret eg med genanvendte beslag af sortmalet jern. I trappehuset. 3) 1993, enkeltfløj af lakeret eg, svarende til forgængeren, der var ødelagt af råd.³⁰ I sakristiet.

Indvendige. 1) Formentlig 1924, enkeltfløj med tre fyldinger og dørgreb af messing, gråmalet. For sakristiet. 2) (Jf. fig. 10 og 14), slutningen af 1980'erne, enkeltfløj med tre fyldinger og dørgreb af messing, gråmalet. Mellem våbenhus og kirke.

†*Udvendig dørfloj*, omtalt 1664/65 som indgangsdøren, dvs. formentlig i våbenhuset, da låsen skulle fornys.¹⁷ 1720 var der hul forneden på fløjen, så dyr kunne komme ind i kirken,¹⁸ og 1803 beskrives den som 'aldeles brøstfældig'.⁸⁷

Orgel (jf. fig. 39) 1998, med 15 stemmer, en transmission, to manualer og pedal. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Gemshorn 8', Oktav 4', Oktav 2', Cornet 2 kor, Mixtur 3–4 kor. Svelleværk: Gedakt 8', Salicional 8', Rørfløjte 4', Waldfløjte 2', Quint 1 $\frac{1}{3}$ ', Obo 8'. Pedal: Subbas 16', Oktav 8' (trm.), Gedakt 8', Fagot 16'. Manualomfang C–g³, pedalomfang C–f¹. Tremulant for SV. Koblinger: HV+SV, HV+SV16', P+HV, P+SV. Opstillet på gulvet i kirkens tårnrum med østvendt facade og spillebord. Den femfelterede facade er tegnet af arkitekt Lars Mindedal. Facaden blev 2011 gråmaleret med gyldne gitre; den oprindelige bemaling var rød og grøn. Orglet blev delvist finansieret gennem testamentariske gaver, jf. mindeplade af messing på orgelhusets sydside: »Donation fra Elna & Niels Madsen(,) Karen & Niels Nielsen har muliggjort opstillingen af dette orgel. Indviet 3. juni 1998«.

†Orgler. 1) 1921, med fem stemmer og ét manual, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen, skænket af Rasmus Nielsen, Slæbækgård.¹¹⁸ Orglet var forsynet med oktavkobling og svelle. Facaden var tegnet af Johannes Kragh.¹¹⁹

2) 1970, med seks stemmer, ét manual. Bygget af Poul-Gerhard Andersens Orgelbyggeri, Bagsværd. Udvidet 1979 af samme til syv stemmer, ét manual og pedal. Orglet, der var placeret på gulvet i tårn-

Fig. 43. Kirkeskib, 2016 (s. 2103). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Church ship*, 2016.

rummet med østvendt facade og spillebord, blev 1996 flyttet til Øster Skerninge Kirke (s. 1990).¹²⁰

Salmenummertavler. 1–6) (Fig. 40), 1800-tallets første halvdel, sortmalede med svejftet overkant og dråbeformet hul til ophæng. 1899 ønskedes de fornyet.²⁶ Tavlerne opbevares på loftet.

7–10) (Fig. 41), o. 1900, af træ, 100×52 cm, lodret delt med profileret fodstykke og gesims hvorover trekantgavl med knap; beregnet til skydebrikker. Lysegrå med indskrift med sort fraktur:

Fig. 42. Ildkar, muligvis 1670/71 (s. 2103). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Fire vessel*, probably 1670/71.

»Før Prædiken« og »Efter Prædiken«. Tilsvarende tavler i Lunde Kirke (s. 2202). 11) 1945,²⁶ 75×42 cm, af tilsvarende udformning, med indskriften: »Altergang« og »Daab«. 1965 blev tavlerne malet i grågrønne nuancer.

Præsterækketavle, 1981, tegnet af arkitekt Alan Havsteen-Mikkelsen.³² Rektangulær tavle af træ, lysegrå med mørkegrå ramme. Indskrift med mørkegrå versaler og antikva. På våbenhusets vestvæg.

Maleri, portræt af sognepræst Jens Sophus Bang, en kopi af I. Brandts portræt fra 1896 i Ollerup Kirke (s. 2045).

Et *relief*, udført 2005 af billedkunstner Hans Kjær, af træ, er ophængt på våbenhusets nordvæg (jf. fig. 14).¹²¹

Lysekroner. 1-2) (Jf. fig. 27), 1920, barokkopier med otte fligede arme, hver arm med to lyseskåle, udgående fra et balusterskaf med stor, profileret hængeskugle med dråbeformet knop. Øverst er otte små pyntearme med refleksblomster. Kronerne er ophængt i skibet i sortmalede jernkæder med forgyldte kugler.

Lampetter, nyere, af messing. På korets og skibets langvægge er opsat messinglampetter med seks nedadvendte, dråbeformede pærer ('lysdraber'), på vestvæggen og i våbenhuset er tilsvarende lampetter med tre lyskilder. To moderne *lysbuer* er opsat i koret og tårnrummet (jf. fig. 39).

To *kandelabre* (jf. fig. 27), 2015, tegnet af Anne Grete Tofte Weber og udført af Hudevad Smedjemuseum, af smedjern og messing, hver med fem lys. I koret.

Ildkar (fig. 42), muligvis anskaffet 1670/71, 'et nyt fyrtøj at hente ild i', dvs. til at hente trækul til tænding af alterlysene (jf. *DK Ribe* 1553 og 2022).¹⁷ Cylinderformet beholder af jernblik, 16,5 cm høj, med fladt, hængslet låg med gennembrydninger og fornyet håndtag af træ.

†*Ildkar*, omtalt 1576, af kobber.⁸⁴

Kirkeskib (fig. 43), 2016, »Ane-M(argrethe)«, bygget af Fritz Jürgensen, Thuro, skænket af Søren Klaris.¹²² En model af en jagt fra 1794 fra Marstal. Skroget er rødt og sort med 'hvergarnsstriber' i grønt, rødt og hvidt, navnet er anført på to små plader i agterpartiet med forgyldte versaler. Skibet er ophængt i en sortmalet jernkæde med forgyldte kugler i buen mellem skibets to fag.

Fig. 44. Klokke, 1705, støbt af Friderich Holtzmann, København (s. 2103). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Bell, 1705, cast by Friderich Holtzmann, Copenhagen.

†*Ligbåre*, anskaffet 1664/65 for 12 mark.¹⁷ 1729 skulle den repareres.¹⁸ Muligvis den samme, som 1809 stod i våbenhuset.³⁴

Klokke (fig. 44), 1705, omstøbt af Friderich Holtzmann, København. Tværmål 90 cm. Om halsen er støberindskrift med reliefversaler imellem bladborster, den øvre med palmetter, den nedre rigere udformet med slyngede grene med blomster og blade: »Me fecit Friderich Holtzmann Hafniæ« (mig gjorde Friderich Holtzmann København). Indskriften fortsættes på legemet: »til Guds ære kirckens zirat og meenighedens gaufn omstøbt dend 22 september anno 1705«. Klokken, der hang i en vuggebom fra 1940'erne, blev 1991 omhængt i slyngebom.³⁰

†*Klokker*. 1-2) Omtalt 1576⁸⁴ og 1589.³³ 1675 nævnes kun én klokke.¹²³

Fig. 45-46. *★Kyras*, 1700-tallets første fjerdedel, anvendt som epitafium over kaptajnløjtnant ved kavaleriet Hans Anthon Curtius (†1729) (s. 2104). 45. Forside. 46. Bagside. I Svendborg Museum. Foto o. 1921, i NM. – *★Cuirass*, first half of 1700s, used as memorial to Lieutenant Captain of Cavalry Hans Anthon Curtius (†1729). 45. Front. 46. Back.

GRAVMINDER

Oversigt. Et *★kyras* fra 1729 med funktion af epitafium findes i Svendborg Museum. Det hang oprindeligt i koret. 1755 anføres, at der hverken er murede begravelser eller gravminder i kirken.⁸³

★Kyras med funktion af *epitafium* (fig. 45-46), 1700-tallets første fjerdedel, over Hans Anthon Curtius, kaptajnløjtnant ved kavaleriet, *★*27. sept. 1676 i Plön i Holsten, søn af kancelli- og konsistorialråd Christian Curtius, assessor og gehejmesekretær ved den højfyrstelige slesvig-holstenske regering, og hustru Anna Catharina Soltov, g.m. Boletta Catharina Nors 6. nov. 1708, med hvem han fik to sønner, der ligesom deres mor overlevede ham, †18. aug. 1729 i Egebjerg, 52 år, 10 måneder og tre uger gammel.

Et officersfeltkyras¹²⁴ eller bryst- og rygpanser, bestående af to plader af jern, stærkt rustne, samlet med sekundære stropper af læder. Kyrasset måler 44×31,5-57 cm. Foroven på brystpladen er Frederik IV's spejlmonogram fæstnet (kronen dog

afbrækket). På begge plader var oprindeligt en malet, forgyldt *†*indskrift, der blev afskrevet 1755 af sognepræst Thomas Bredsdorff: »Epitaphium/ Her glemmes i Jorden alt hvad der kand blive til Jord af den Velædle og Velbyrdige nu Himmelsalige Mand Hans Anthon Curtius fordum Hans Kongl: Majestets til Dannemarck og Norge velbestalter Capitain Lieutenant ved Cavalleriet. Hans berømmelige Forældre Velædle og Velbyrdige Christian Curtius, Cancellie og Consistorial Raad, Assessor og Geheime secretarius ved den Høy-Forstelig Sleswig Holsteinske Regiering, samt Velædle og Velbyrdige Frue Anna Catharina Soltov(.) begge Salig hensovede(;) fandt sig i den Forstelige Residentz Stad Pløen aar 1676 den 27 September velsignede af Gud med ham; hand Selv fra hans første ungdom indtil hans salige afskeeds sidste Øyeblik fandt i alle sine Veye kiendelige fodspor af Guds Velsignelser; en uforfalsket Guds frygt en uforfærdet Mandighed, en uovervindelig Ærlighed, bandede ham veyen til et anseeligt Embede i Krigen efter det andet[!]; Guds egen naadige forsyn led-

sagede ham til det livsaligste ægteskab aar 1708 den 6 November med den velædle og Velbyrdige Frue Boletta Catharina Nors, i hvilket hand Saa sig tvende Velartede Sønners Fader, Som tillige med deris bedrøvelige Moder overlever hans død, Som indfaldt i Fyen udi Egeberg den 18de Augusti 1729, Saa salig for ham, Som Sørgelig for hans efterladte Frue Sønner og Venner: hand haver udlevet sin tid som var 52 aar 10 maaneder og 3 uger med Naade for Gud med Troeskab for sin allernaadigste Arve Konge og Herre, med ære for Menniskene og Lever nu hos Gud i ævig ære«. ⁸³

Kyrasset, der kan have været benyttet af afdøde under hans aktive militærtjeneste, hang oprindeligt i korets nordside på pillen ved døbefonten. ¹²⁵ 1858 stod det bag alteret; biskop Engelstoft omtaler desuden et *†*sværd, som havde hængt sammen med det; ¹²⁶ i synsprotokollen 1862 nævnes en lille kårde. ²⁶ 1921 blev det overført til Svendborg Museum (inv.nr. 7776-77). ¹²⁷

†Gravsten. Ved Henry Petersens besøg i kirken i slutningen af 1800-tallet mindedes gamle folk endnu, at der havde ligget gravsten med indskrift i gulvet, men disse var for længst væk. ¹²⁸

†Gravtræ, o. 1559, over Nils Iwl (Juul), *†*1559, og Boild (Bodil) Nilsdotter (Nilsdatter), »sofve de vdi Herren«. ⁸³ Gravtræet, der kun kendes fra præsteindberetningen 1755, var af eg, rektangulært, 'gjort som en ligsten', og havde indskrift med versaler. ¹²⁹ Det lå i gangen neden for koret. ⁸³

Jordfæstebegravelse. 1755 blev Anders Hviid, tidligere provst i Skovby Hrd., begravet i gangen lige ud for prædikestolen, 74 år gammel. ¹³⁰

Mindekrans, 1898, over kirkens sognepræst, Jens Sophus Brandt, *★*15. sept. 1838, *†*15. dec. 1898. Af sølv, udformet som en krans af egeløv og bundet med en sløjfe forneden. På båndenderne er indskrift med fordybet skriveskrift. Kransen er monteret på en plade beklædt med sort fløjls og ophængt på nordvæggen i vestfaget under afdødes portræt (s. 2103).

★Kirkegårdsmonument (fig. 47), o. 1850, over ukendt. Sortmalet støbejern, 112×57 cm. En tværoval plade er opsat på en stang med tvedelt fod. Fra pladens top udgår spinkle, snoede blomsterstilke; lignende ornamenten ses forneden. I Svendborg Museum (inv.nr. 11.706)

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Kirkeby Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet København (RAK).* *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber:* Regnskaber Fyn 1662-1837. 3. Nyborg Provsti. Gudme, Sunds, Ærø og Als Herreder 1662-74 (RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv:* Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35. – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Syn over kirker). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde).

Fig. 47. *★Kirkegårdsmonument*, o. 1850 (s. 2105). I Svendborg Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Churchyard monument*, c. 1850.

– Sunds Herreds breve 1541–1805, 1805–1968 (*Bispeark. Sunds Hrds. breve*). *Sunds Herreds provstiarkiv*: Register over kirkernes indkomster 1576 (*Provstiark. Reg. over kirkernes indk.*). – Kirkeregnskaber 1645–75. – Justitsprotokol m.m. 1690–1824 (heri kirkesyn 1760–1824) (*Provstiark. Justitsprot. m.m.*). – Breve fra biskop, amtmænd, stiftsovrighed og forskellige 1727–1812 (*Provstiark. Breve fra biskop m.fl.*). – Synsprotokol for kirker 1935–81 (*Provstiark. Synsprot.*). *Svendborg Amtspræstevist*: Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824–39 (*Svendborg Amtspræstevist. Synsprot.*). *Kirkeby Sogn*: Embedsbog 1858–1970 (*Sogneark. Embedsbog*). *Longelse Sogn*: Regnskabsbog 1581–1675 (*Longelse Sogn. Rgsk.*). *Kirkeby menighedsråd*: Forhandlingsprotokol for menighedsrådet 1953–84 (*Menighedsrådsark. Forhandlingsprot.*). *Fyn i almindelighed. Topografica*: 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743–71 (*Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71). – 4. Samlinger vedrørende Fyens Historie og Topografi. Fortegnelse over Fyns stift 1610 ff. (*Fyn i alm.* 4. Saml. Vedr. Fyns Hist.). – 6. Udskrift af de af stiftets præster i henhold til stiftsovrighedens befaling af 22. okt. 1706 indgivne beretninger om kirkerne og disses antikviteter (*Fyn i alm.* 6. Indb. 1706). – 15. Fyn O. Ollerup. Diverse optegnelser vedr. Ollerup og Kirkeby sogne 1707–1926 (*Fyn i alm.* 15. Ollerup. Div. optegn.). – 17a. Fyn St-U. Sunds Herred. Sognepræsters efterretninger om de forskellige sogne 1760–1800 (*Fyn i alm.* 17a. Sunds Hrd. Sognepræsters efterretn.). *Den kgl. bygningsinspektør*: Kirker, korrespondance, bilag, tegninger m.m. 1863–1927 (*Den kgl. bygningsinspektør. Kirker m.m.*).

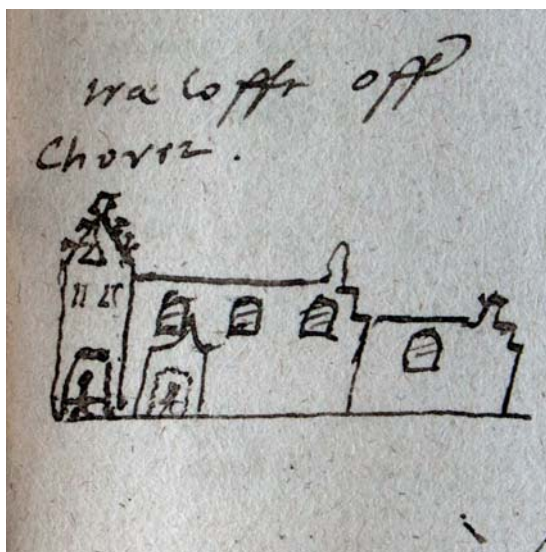

Fig. 48. Kirken gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588–1604. I RAO. – *The church as shown in Bishop Jacob Madsen's book of visitations, 1588–1604.*

Kirkens arkiv. Synsprotokol 1861 ff. (Kirkens arkiv. Synsprot.).

Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv. A 467. Kirkeby Kirke 1904–99.

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Gamle kongelige Samling*. 2351. 4°. Udskrift af Præsteskabets i Fyens Stift Antegnelser om Kirkerne i Fyn og underliggende der i Stiftet, for det meeste samlede og indgivne til Stiftets Øvrighed 1706–1707, med nogle faae Tegninger af Gravsteder og Vaabener (GKS 2351. 4°. Indb. 1706–07). *Kallske samling*. 377. 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755).

Nationalmuseet (NM). *Håndskriftsamlingen*: C. T. Engelstoft, *Kirkene i Fyns Stift* (med register af Olaf Olsen) (NM. Engelstoft). *Notebøger m.v.*: N. L. Høyen VIII, 18 f. (1830). – Henry Petersen XXI, 5–7 (uden år, 1800-tallets sidste fjerdedel). *Indberetninger*: J. Vilh. Petersen 1890 (bygning, inventar). – Mogens Larsen 1986 (kalkmaleri). – Jens Johansen 1986 (prædikestol). – Arne Nyboe 1995 (altersolv m.m.). – Lise Thillemann 2004 (kalkmaleri). – Karin Vestergaard Kristiansen 2005 (inventar).

Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv: Kirkeby Kirke (*Bygn.insp.ark. Kirkeby*).

Tegninger og opmålinger. *Nationalmuseet* (NM.): J. Vilh. Petersen 1890 (plan, opstalter og snit af kirken inden restaurering). – J. Vilh. Petersen 1890 (vertikale og horisontale snit og opstalt af rekonstrueret tårn). – Aage Jørgensen 1943 (*kirkegårdsmonument). – H.P. Knudsen 1962 (plan og snit af kirken samt situationsplan). – Lars Mindedal 1974, 1986 og 1995 (plan og opstalter af kirken). – Lars Mindedal 1991 (forslag til ombygning af klokkestol).

Litteratur. Hans Nørgaard, *Ollerup og Kirkeby kirker – en beretning om 2 sydfynske kirker og deres præster gennem tiderne*, 1973 (Nørgaard 1973). – Kirsten Lindberg, *Kor med kunst og kyras i Kirkeby Kirke. Kirkens historie fra middelalderen til i dag*, Danmark 2017 (Lindberg 2017).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, glas- og kalkmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Blyme, Rasmus Christensen, Bjørn Westerbeek Dahl, Kathrine Faust Larsen og Lukas Svane Nielsen m.fl. Oversættelse til engelsk ved James Manley. Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedso. Redaktionen afsluttet oktober 2018.

¹ *Diplomatarium Danicum*, Det danske Sprog- og Litteraturselskab (udg.), 3, III, Kbh. 1963, nr. 63 (efter 29. sept. 1348).

² *Repertorium diplomaticum regni danici mediaevalis*. Forteg-

Fig. 49. Kirken set fra nordøst. Tegning ved J. Vilh. Petersen 1890. Privateje. Foto Arnold Mikkelsen 2018. I NM. – The church seen from the north east.

nelse over Danmark Breve fra Middelalderen, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (udg.), 1, III, Kbh. 1906, 346 (4. marts 1425).

³ *Repertorium diplomaticum* (note 2), 2, II, Kbh. 1929, 33 f. (9. okt. 1467), 425 f. (15. juli 1474) og 637 (22. sept. 1477).

⁴ *De ældste danske Arkivregistraturer*, V, 2, Kbh. 1910, 1045 f.

⁵ *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 51.

⁶ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (8. juni 1647); *Kirkehistoriske Samlinger* IV, 6, 1899-1901, 763 ff.

⁷ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765* II, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1908, 466 f. Han fik desuden patronatsret til Rynkeby (jf. *DK Odense* 4413).

⁸ RAO. *Fyns bispearkiv*. Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786.

⁹ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁰ *Aktstykker for største Delen hidtil utrykte, til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid*, Fyens Stifts litteraire Selskab (udg.), I, Odense 1841, 118; V. Wiberg, *Personallistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie* 2, Odense 1870, 94.

¹¹ »Register paa Præsternes Underholdning i Nyborg Len 1554«, *Fra Fyens Fortid. Samlinger og Studier*, G. Wad (udg.), 1, 1916, 131 f.; jf. også Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 713.

¹² *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 208; RAO. *Bispeark*. Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35.

¹³ *Danske Kirkelove*, Holger Fr. Rørdam (udg.), II, Kbh. 1886, 522 f. (nr. 684).

¹⁴ *Kancelliets Brevbøger* (note 6) (20. nov. 1637); jf. også *Kirkehistoriske Samlinger* III, 6, 1887-89, 360, og IV, 3, 1893-95, 164 ff. og 638 f.

¹⁵ *Danske Atlas* (note 11), 713.

¹⁶ RAO. *Bispeark*. Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35.

¹⁷ RAK. *Rev. rgsk. Rgsk. Fyn*.

¹⁸ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker.

¹⁹ *Præsteindberetninger til Ole Worm II. Indberetninger fra Århus, Fyn og Lunde Stifter 1623-25*, Landbohistorisk Selskab ved Frank Jørgensen (udg.), Kbh. 1974, 114.

²⁰ KB. GKS 2351. 4°. Indb. 1706-07; *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; jf. også Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Fun-*

dationer og Gavebreve VI, Kbh. 1760, 44; *Danske Atlas* (note 11), 713.

²¹ J. M. Thiele, *Danmarks Folkesagn*, I, Kbh. 1843, 328 f. Den nævnte præst omtales ikke i fortegnelsen over kirkens præster, jf. *Wiberg 1870* (note 10), 94 f. og 533 ff.

²² Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn* II, Århus 1893, 357 (nr. 62).

²³ KB. GKS 2351. 4°. Indb. 1706-07.

²⁴ Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn* III, Silkeborg 1895, 94 (nr. 494-95), der gengiver lignende sagn fra andre kirker.

²⁵ Beretninger for de arkæologiske undersøgelser SOM 166 og SOM200 i Svendborg Museum.

²⁶ Kirkens arkiv. Synsprot.

²⁷ RAO. *Provstiark.* Synsprot.

²⁸ Rønnow Arkitekter. *Bygn.insp.ark.* Kirkeby.

²⁹ *Lindberg 2017* 87 og 94.

³⁰ Korrespondance i NM.

³¹ I digets sydvestlige hjørne er en karnisprofileret sokkelsten, og i østdiget er to skråkantede, sandsynligvis fra skibets gennembrudte vestgavl (s. 2072).

³² RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

³³ 100 hulsten blev 1664-65 sendt til Stenstrup Kirke. RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn; *Jacob Madsens visitatsbog* (note 12), 208.

³⁴ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

³⁵ RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.; Rønnow Arkitekter. *Bygn.insp.ark.* Kirkeby.

³⁶ RAO. *Svendborg Amtsprøbsti.* Synsprot.

³⁷ Korrespondance i NM; Rønnow Arkitekter. *Bygn.insp.ark.* Kirkeby.

³⁸ *Lindberg 2017* 87.

³⁹ De profilerede sokkelsten kan være genanvendt fra skibets gennembrudte vestgavl ved tårnet opførelse (s. 2072). Dog kan de også være fra en nedlagt eller ombygget kirke i området. NM. *Engelstoft*; Henry Petersen, notebog XXI, 6-7; Jakob Kieffer-Olsen, *Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark*, 2018, 254.

⁴⁰ NM. *Engelstoft*.

⁴¹ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde; Kirkens arkiv. Synsprot.

⁴² 1962 ønskedes det ældre kapel udvidet, men i forbindelse med ombygningen 1964 var bygningen så ustabil, at den måtte nedbrydes. RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.; Rønnow Arkitekter. *Bygn.insp.ark.* Kirkeby.

⁴³ GeoFyn.dk, luftfotos 1986-2010. Set 14-08-2018.

⁴⁴ RAO. *Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde.

⁴⁵ RAO. *Menighedsrådsark.* Forhandlingsprot.

⁴⁶ *Stiftavisen* 76, sept. 2016, 10 f.

⁴⁷ Kassemurens opbygning kan ses fra skibets loft (jf. fig. 20).

Fig. 50. Kirken set fra syd. Foto o. 1900. Ved kirken. – The church seen from the south, c. 1900.

Fig. 51. Indre set mod øst. Foto o. 1900. Ved kirken. – Interior looking east, c. 1900.

⁴⁸ Nogle af plankerne er udskiftet i nyere tid, men enkelte synes ældre og kan muligvis være oprindelige.

⁴⁹ Sokkelstenen, som kan være fra skibets gennembrudte vestgavl, er muligvis først placeret i døråbningen 1891–92, da den ikke er medtaget på J. Vilh. Petersens opmåling 1890 (jf. fig. 16c); NM. Engelstoft.

⁵⁰ J. Vilh. Petersen foreslog 1890, at norddøren 'vistnok' havde været rundbuet; det synes dog ikke at have været tilfældet. NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1890.

⁵¹ Det romanske vindue var synligt i facaden før sakristiet blev bygget 1924 (jf. fig. 49).

⁵² I bagmuren er vinduet ca. 10 cm højere, hvorfor det fremstår slankere end i facaden. Det måler ca. 75×45 cm i lysningen.

⁵³ I synsprotokollen nævnes, at skibet havde fire vinduer, men der er ingen spor i murværket efter øvrige vinduer ud over de tre bevarede. Kirkens arkiv. Synsprot.

⁵⁴ Der er ikke observeret kalkmalerier på puds. I Lomborg Kirke (DK Ringkøbing 736) er en lignende pudsning endda med kalkmalerier.

⁵⁵ RAO. Den kgl. bygningsinspektør. Kirker m.m.

⁵⁶ På Jacob Madsens skitse af kirken 1589 er det muligt, at koret og skibet har kamtakker mod øst, mens våbenhuset mangler (jf. fig. 48).

⁵⁷ NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1890.

⁵⁸ Sokkelstenen er formentlig stadig i murværket, men terrenet omkring kirken er hævet, så profileringen er under jordsmon.

⁵⁹ J. Vilh. Petersen nævnte, at der var benyttet muren til et vindue i tårnet, men om det er det nyere vindue i tårnrummet eller glamhuller i de øvre stokværk, kan ikke afgøres. 1862 blev nævnt, at tårnet havde en 'hæderlig' indgang mod syd, men der er ingen spor efter denne. Kirkens arkiv. Synsprot.; NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1890.

⁶⁰ Lugen eller gluggen er kun skitseret på J. Vilh. Petersens opstalt af nordfacaden (jf. fig. 16c).

⁶¹ J. Vilh. Petersen foreslog 1890, at gavltrekanter mod nord var rigere dekoreret end den mod syd, fordi den nordlige vendte mod hovedvejen. Svindinge Kirke (Gudme Hrd.), opført 1571–78 af Christoffer Valkendorf til Glorup, har et tårn kun med blændingsdekoration mod øst, som netop kunne ses fra herregården Glorup. Hvorvidt forskellen på gavltrekanterne i Kirkeby skyldtes hovedvejens placering, er ubestemmeligt. Den søndre gavltrekanter kan være omsat pga. vejrets slid, hvorfor det er muligt, at blændingsdekorationerne oprindeligt har været ens. NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1890.

⁶² 1589 beskrev biskop Jacob Madsen, at kirken havde '2½' hvælv. Eftersom kirken ikke har haft en overhvælv apsis, kan det halve hvælv måske være tårnhvælv. Det er muligt, at den øverste del af kapperne og top-ruden er ommuret i nyere tid, da der er en utydelig, cirkulær lodfuge i hvælv.

⁶³ Da facaderne er kraftigt kalket, er det ikke muligt at afgøre, om trappehusets mure er i forbandt med tårnets murværk.

Fig. 52. Hvælv i koret (s. 2079). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Vaulting in the chancel.*

⁶⁴ RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn; RAO. *Longelse Sogn.* Rgsk.

⁶⁵ RAO. *Sogneark.* Embedsbog.

⁶⁶ Både 1805, 1812–13 og 1827 blev kirken hovedrepareret, og de omtalte ombygninger kan være udført disse år; RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; *Svendborg Amtsprøvti.* Synsprot.

⁶⁷ Det er ikke muligt at se, hvilken teglstenstype der blev benyttet til murforhøjelserne, da de er pudset både ude og inde.

⁶⁸ De fladbuede stik kan være omsat, da J. Vilh. Petersen på sine skitser til opmålingerne 1890 markerede spidsbuede stik over fladbuerne. Skitser i NM.

⁶⁹ J. Vilh. Petersens opmålinger (fig. 16), rekonstruktion af tårnet (fig. 17) og skriftlige indberetning (NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen) samt synsprotokollen (Kirkens arkiv. Synsprot.) er grundlaget for beskrivelsen af restaureringen.

⁷⁰ Der var ikke bevaret en gammel egetræsramme i det tilmurede østvindue. Kirkens arkiv. Synsprot.

⁷¹ Oprindeligt ønskedes sakristiet placeret på korets østgavl, men det modsatte kgl. bygningsinspektør J. Vilh. Petersen sig. RAO. *Den kgl. bygningsinspektør.* Kirker m.m.; Kirkens arkiv. Synsprot.

⁷² Stenene har svensk normalformat (ca. 25×12×6 cm), hvilket er lidt større end det danske (ca. 23×11×5,5 cm). Notat ved C&W Arkitekter 2011, i NM.

⁷³ Notat ved C&W Arkitekter 2011, i NM.

⁷⁴ Hvorvidt der med ordet 'gammeldags' henvises til vinduesrammerne eller formen på vinduerne, er uvist. RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁷⁵ 1916 skulle noget af taget understøttes, og det er muligt, at skorstensstolen kan være en del af denne understøtning. Kirkens arkiv. Synsprot.

⁷⁶ Den ældre tårnklokkestols datering kendes ikke, og dens konstruktion ses kun på J. Vilh. Petersens længdesnit.

⁷⁷ RAO. *Provstiark.* Breve fra biskop m.fl.; *Svendborg Amtsprøvti.* Synsprot.

⁷⁸ Inden da var der mange problemer med røg i kirken. Skorstenshullerne i hvælvkapperne blev tilmuret 1951. RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde; Kirkens arkiv. Synsprot.; Korrespondance i NM.

⁷⁹ Kirkens arkiv. Synsprot.; Korrespondance i NM.

⁸⁰ *Nørgaard* 1973, 34, efter oplysning fra en lokal murermester. Der foreligger imidlertid intet om sagen i Nationalmuseets arkiv.

⁸¹ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; NM. Indb. ved Lise Thillemann 2004.

⁸² NM. Indb. ved Mogens Larsen 1986; Indb. ved Lise Thillemann 2004.

⁸³ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

⁸⁴ RAO. *Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.

⁸⁵ Helt udelukkes kan det vel ikke, at istandsættelsen var blevet gennemført allerede af hendes svigermor, Sophie Nielsdatter Juel (†1722), enke efter kirkeejers etats- og geheimeråd Niels Krag (†1713).

⁸⁶ RAO. *Fyn i alm.* 4. Saml. vedr. Fyns Hist.

⁸⁷ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; Breve fra biskop m.fl.

⁸⁸ Bl.a. Sions Kirke 1896-98, Kristkirken 1899 og Mariakirken 1909, alle i København. Johannes Kragh havde desuden medvirket ved udsmykningen af Viborg Domkirke 1890-95 som medarbejder for Joachim og Niels Skovgaard.

⁸⁹ Arbejderne omfattede et glasmaleri i det genåbnede korvindue, en kalkmalet udsmykning på østvæggen, nyt gulv med mosaik, alterbord og alterudsmykning, alterskranke, en fod til døbefonten, prædikestol og torgelfacade. RAO. Sogneark. Embedsbog; Egebjerg Lokalthistoriske Arkiv. A 467. Avisudklip 6. okt. 1921.

⁹⁰ Det kan ikke udelukkes, at bordet blev fornyet allerede i forbindelse med opsætningen af taltartavle nr. 2.

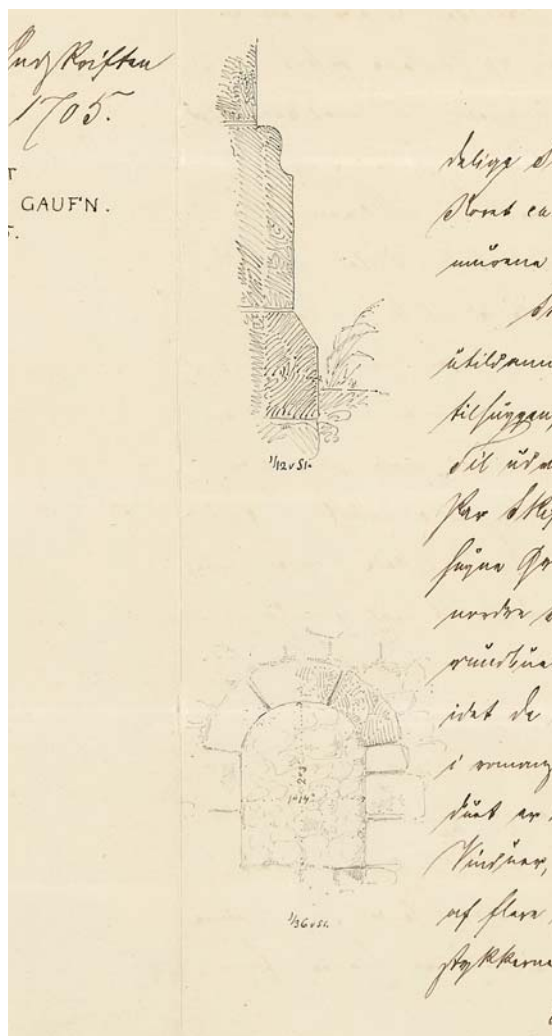

Fig. 53. Den romanske dobbeltsoinkel (s. 2069) og korets romanske østvindue (s. 2069). Tegninger ved J. Vilh. Petersen 1890. I NM. – *Romanesque double footing and Romanesque east window of choir.*

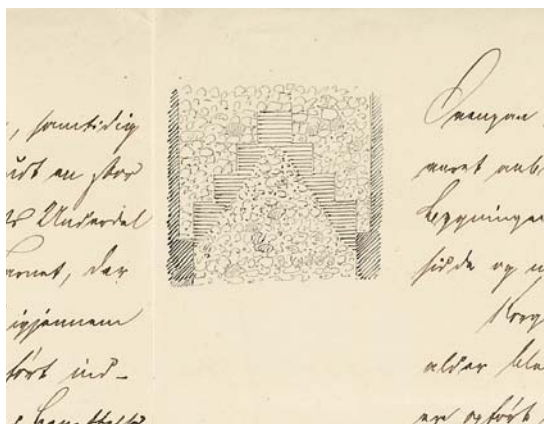

Fig. 54. Kamtakker på skibets vestre taggavl indmuret i det senmiddelalderlige tårn (s. 2072). Tegning ved J. Vilh. Petersen 1890. I NM. – *Crenellation on the western roof gable embedded in the Late Medieval tower.*

⁹¹ RAO. Sogneark. Embedsbog; NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1890.

⁹² RAO. Longelse Sogn. Rgsk.

⁹³ Der kendes flere eksempler på ombygninger af middelalderlige altertavler, hvor midterskabets reliefudsmykning blev erstattet af malerier og rammeværket forandret: På den senmiddelalderlige fløjaltertavle i Branderup blev midterskabets figurgruppe (Marias himmelkroning) udtaget 1718 og erstattet af et allegorisk maleri, ligesom rammeværket blev omdannet og forsynet med en indskrift til minde om renoveringen (DK Sjyll 854). På altertavlen i Egen er midterskabets reliefudsmykning udskiftet med et maleri fra 1814 (DK Sjyll 2524), og i Ravsted blev et trefløjet sidealterskab 1621 omdannet til epitafium og præsterækketavle, idet reliefferne erstattedes af et maleri (DK Sjyll 1593 og 1602). Jf. også Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt* 1-2, 2010, 139 f., 198 ff. og 763 ff.

⁹⁴ NM. Engelstoft; Kirkens arkiv. Synsprot.

⁹⁵ Nørgaard 1973 36 uden kildehenvisning. Jf. også Lindberg 2017 47.

⁹⁶ RAO. Sogneark. Embedsbog; Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv*, Odense 1983, 190. Ingeborg Clausen tegnede senere altersølv til Ollerup Kirke (s. 2031).

⁹⁷ Ordet 'Kyrue' (formentlig kirkevæge) er alle tre gange anført med gotisk håndskrift, mens ordet 'kirver', formentlig med samme betydning, står med versaler svarende til indskriften i øvrigt.

⁹⁸ Muligvis et mestermærke.

⁹⁹ Nørgaard 1973 31 f.

¹⁰⁰ NM. Indb. ved Arne Nyboe 1995; Lindberg 2017 80 (med foto).

¹⁰¹ Jacob Madsens visitatsbog (note 12), 208. Jacob Mad-

Fig. 55. Prædikestol nr. 2, 1920, udført af Johannes Kragh (s. 2096). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Pulpit no. 2, 1920, executed by Johannes Kragh.*

sen besøgte kirken skærtorsdag, altså ved fastetidens slutning. Om fasteklæder, der anvendtes til at tildække altertavlerne i fastetiden, se Søren Kaspersen, »Altertavlerne i deres kirkelig-liturgiske og andagtsmæssige kontekst«, Sissel F. Plathe og Jens Bruun (red.), *Midtaldnerlige altertavler i Haderslev Stift*, Herning 2003, 40 f.; jf. også *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, IV, Kbh. 1959, 197 f.

¹⁰² Til samme gruppe (type Va) hører bl.a. fontene i Aastrup og Sandholt-Lyndelse (Sallinge Hrd.) samt fonten i Stenløse (DK Odense 3144). M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 124 f.

¹⁰³ Charles J. Jackson, *English Goldsmiths and their Marks. A History of the Goldsmiths and Plate Workers of England, Scotland, and Ireland with over Thirteen Thousand Marks*, 2. udg., London 1921, 234.

¹⁰⁴ Jackson 1921 (note 103), 90.

¹⁰⁵ Cylinderformede prædikestole kendes fra bl.a. Vor Frelsers Kirke i København (1773, DK KbhBy 572), Dreslette (1785–87, Odense Amt), Horne (o. 1810, Sallinge Hrd.) og Søllinge (Vindinge Hrd.). I Svendborg Skt. Jørgens opmuredes en rund prædikestol 1823 (s. 432).

¹⁰⁶ NM. Indb. ved Jens Johansen 1986.

¹⁰⁷ RAO. *Sogneark.* Embedsbog; Kirkens arkiv. Synsprot. Snedkerarbejdet udførtes af Carl Foged, Ege-

bjerg Hede, smedearbejdet af smed Hans Rasmussen, Hudevad.

¹⁰⁸ Se f.eks. prædikestolen fra Pjedsted (1536, Vejle Amt), nu i NM (inv.nr. D1426).

¹⁰⁹ Englehovederne minder om de englehoveder, maler og billedhugger Ingeborg Clausen få år senere udførte på inventaret i Ollerup Kirke (s. 2025 og 2043), og kunne muligvis være udført af hende, om end der ikke er bevaret skriftlige vidnesbyrd om dette. Jf. også Lindberg 2017 98.

¹¹⁰ Marie Louise Jørgensen, »Lektorieprædikestole i Østdanmark. Udbredelse og forudsætninger«, *Kirkens bygning og brug. Studier tilegnet Elna Møller*, Hugo Johannsen (red.), Kbh. 1983, 89 ff.; Ebbe Nyborg, »Lektorieprædikestole og katekismusaltertavler. Om inventarfornyelse i de sydvestjyske kirker i reformationssårhundredet«, Martin Blindheim m.fl. (red.), *Tro og billede i Norden i Reformasjonens århundre*, Oslo 1991, 223–50.

¹¹¹ Det kan således ikke afgøres med sikkerhed, om der er tale om en tidligere lektorieprædikestol, opsat 1576 og siden flyttet og ombygget, eller en nyudført prædikestol fra 1596. Den vanskeligt tilgængelige placering af årstallet kunne dog tyde på det første. KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

¹¹² RAO. *Bispeark*. Syn over kirker; KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

¹¹³ RAO. *Sogneark*. Embedsbog. NM. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2005.

¹¹⁴ NM. Indb. ved Karin Vestergaard Kristiansen 2005; RAO. *Menighedsrådsark*. Forhandlingsprot.

¹¹⁵ RAO. *Provstiark*. Breve fra biskop m.fl.

¹¹⁶ RAO. *Bispeark*. Sunds Hrds. breve; Jf. også RAK. *Håndskriftsamlingen*. VI. Danmarks topografi. F 5 Uddrag af Sunds Herreds gamle provstebøger 1572 m.m., hvor det dog anføres, at gården overførtes til Skårup sogn, samt KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755, med henvisning til en optegnelse, gjort af sognepræst Peder Jensen Zeuthen (†1680).

¹¹⁷ NM. Indb. ved Arne Nyboe 1995; *Lindberg 2017* 79.

¹¹⁸ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; Kirkens arkiv. Synsprot. Menighedsrådet vedtog samtidig at anskaffe elektrisk blæser til orglet.

¹¹⁹ Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv. A 467. Avisudklip 6. okt. 1921.

¹²⁰ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹²¹ Om Hans Kjær, se Merete Holck, »Kristus i drivtømmer – en samtale med Hans Kjær«, *Fyens Stiftsbog* 2008, 15–29.

¹²² *Lindberg 2017* 92 ff.

¹²³ Klokken var nedtaget i forbindelse med tårnets reparation dette år (s. 2075); RAO. *Longelse Sogn*. Rgsk.

¹²⁴ Erik Trolldhuus, »Sorte Kyrasser og Brystplader. Om rytteriets dækvåben især i 1700-tallet«, *Vaabenhistoriske Aarbøger*, 48, 2003, 5–94, særligt fig. 52a–b og s. 74.

¹²⁵ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755. Et lignende *kyras fra o. 1709, ophængt på korets nordvæg i Holstebro ↑Kirke, tjente som epitafium over ritmester Heinrich Burchard von Münchhausen. Kyrasset var monteret på en tavle af træ sammen med en hjelm, en (oprindeligt to) kårde og to sporer (*DK Ringkøbing* 270). Tavlen er nu i Holstebro Museum. I Skeel-familiens gravkapel i Auning Kirke (Randers Amt) findes et officerskyras til parade- og salonbrug, en kårde, et par sporer og to lange fane-stænger, der har tilhørt oberst Christen Skeel (†1631), jf. *Trolldhuus 2003* (note 124), 71–73 samt fig. 49–51.

¹²⁶ RAO. *Sogneark*. Embedsbog; NM. *Engelstof*.

¹²⁷ Korrespondance i NM.; Kirkens arkiv. Synsprot. Kyrasset er udlånt til Fyns Militærhistoriske Museum, Odense; det er pt. nedpakket pga. en forestående flytning og har ikke været tilgængeligt i forbindelse med redaktionen.

¹²⁸ NM. Henry Petersen, notebog XXI, 6.

¹²⁹ I Urlev Kirke findes to bevarede gravtræer hhv. fra 1593 og 1630'erne (*DK Vejle* 1179 f.). Jf. også Kai Uldall, »Gravtræ og Gravramme«, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1931, 41 ff., særligt 46–49.

¹³⁰ *Fra Fyens Fortid. Samlinger og Studier*, G. L. Wad (udg.), IV, Kbh. 1924, 48 f.; jf. også RAO. *Sogneark*. Embedsbog.

KIRKEBY CHURCH

Kirkeby lies to the west in the parish, surrounded by a hilly field landscape. Until the beginning of the 1900s the church stood alone (fig. 3), but later the modern village has grown up around it.

Building. The Romanesque church consists of a chancel and a wider nave. The walls are in raw fieldstone and granite ashlar and stand on a profiled double footing (fig. 9). In the nave near the western end there were two straight-edged doors opposite each other; the south door is still

in use (fig. 14). The chancel had three small Romanesque windows to the east, south and north (fig. 8), while the nave has had several similar ↑windows. Between chancel and nave there was a chancel arch, probably a round arch, and the whole building had a flat ↑wooden ceiling.

In the Late Middle Ages a porch was added towards the south, built of medieval large brick on a granite footing (fig. 13). The extension had a chamfered, segmentally-arched door towards the south, and a peephole towards the west which

gave light to the interior (fig. 15). A more recent window to the east may have replaced another †peephole.

To the west a tower was built, of which only the bottom masonry remains (figs. 16a–f). Most of the tower was demolished in 1891–92 and reconstructed (cf. below). The tower, which was in fieldstone and medieval large brick, had a chamfered door towards the west, while access to the upper storeys was by a probably secondary stairwell on the south side. The tower had a richly decorated recessed gable towards the north (fig. 16c), while the south gable only had three high recesses. In the Late Middle Ages the nave and tower were also vaulted over with three octuple rib vaults (fig. 18–19).

In the first half of the 1800s several major refurbishings were carried out; among other things the outer walls were heightened and the chancel was vaulted over.

In 1891–92 the church was repaired and most of the tower was demolished and reconstructed. The new tower is on the whole identical to the Late Medieval one; the most visible difference being that the pediments have been given the same ornamentation (figs. 17a–f).

In 1924 a sacristy was built on the north side of the chancel (cf. fig. 7).

Furnishings. The only preserved medieval item of furnishing is the Romanesque basin (fig. 32). At the time of Bishop Jacob Madsen's visit to the church on Maundy Thursday 1589, a probably Late Medieval †lenten veil with a motif of Christ the Pantocrator (p. 2095) was hung above or in front of the Late Medieval †altarpiece.

The altar candlesticks (fig. 31) were donated in 1581 by four named men of the parish. A rare, preserved fire vessel (fig. 42) was probably acquired in 1670/71. The bell (fig. 44) was cast in 1705 by Friderich Holtzmann in Copenhagen; the baptismal dish (fig. 33) and a poor box (fig. 38) also probably come from the 1700s. A small tiled-top table (fig. 37) can be dated to c. 1775, but was donated to the church c. 1990 by Inger Borch Madsen, Kirkeby, as was the baptismal jug (fig. 34), which was made in 1891–92 at

the goldsmith's firm of J. Wakely & F. C. Wheeler, London. The pulpit (fig. 35) is from c. 1825, and six hymn boards (fig. 40), now stored in the loft, can also be assigned to the first half of the 1800s. An (†)altar painting of the Carrying of the Cross (figs. 29 and 51) and the pews come from a comprehensive restoration of the interior in 1868. The present hymn boards (fig. 41) were acquired c. 1900, while the chandeliers are Baroque copies from 1920.

The present church interior bears all the marks of a restoration of 1920–21 under the guidance of the painter and sculptor Johannes Kragh. From this come the stained glass in the reopened chancel window and the wall-painted representation of the Annunciation on the east wall, the Communion table, the altar decoration and the altar rail (fig. 28) as well as a pulpit that has now been stored in the loft (fig. 55) and the mosaic floor of the chancel (fig. 21). The style is neo-Romanesque with inspiration from the art nouveau movement.

The altar plate (fig. 30) from 1925–26 was designed by the painter and sculptor Ingeborg Clausen and executed by Just Andersen, Copenhagen. The board listing incumbents was designed in 1981 by Alan Havsteen-Mikkelsen; the organ was built in 1998 by Marcussen & Søn, Aabenraa. The church ship, the “Ane-M(argrethe)” (fig. 43) was acquired in 2016.

Colour scheme. The present colour scheme in subdued grey and pink shades with dark-violet pews was established in 2011 by the conservator Bent Jakobsen. In 1862 the pews were pearl grey. In 1868 the furnishings were painted in imitation oak. In 1921 the pews were painted in red shades and in 1965 grey and green colours were used.

Sepulchral monuments. A ★cuirass with the function of a sepulchral tablet commemorating the cavalry captain Hans Anthon Curtius (†1729) (figs. 45–46), which originally hung in the chancel, is now in Svendborg Museum. In the church hangs a memorial wreath to Pastor Jens Sophus Brandt (†1898), while a ★churchyard monument (fig. 47) from c. 1850 is in Svendborg Museum.